

811.161.2(078.8)

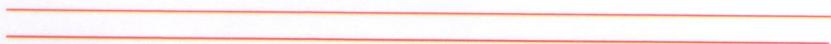
Г 76

ГРАМАТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

(у схемах та таблицях)
для іноземних студентів
Фонетика, лексика, морфологія

811.161.2/073
Г76
Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний технічний університет

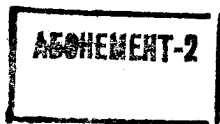
ГРАМАТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
(у схемах та таблицях)
для іноземних студентів
Фонетика, лексика, морфологія

Навчальний посібник

811.161.2(075.1 Г76 2017

Грамматика української мови

Вінниця
ВНТУ
2017

УДК 811.161.2(075)

ББК 81.2(4Укр)я73

Г76

Автори:

О. В. Абрамчук, Л. В. Горчинська, Н. Л. Франчук, Ю. В. Поздрань

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького національного технічного університету Міністерства освіти і науки України (протокол № 13 від 25 червня 2015 р.)

Рецензенти:

Т. С. Слободинська, доктор філологічних наук, професор

Н. М. Павликівська, доктор філологічних наук, професор

Т. М. Пустовіт, кандидат філологічних наук, доцент

Г76 **Грамматика** української мови (у схемах та таблицях) для іноземних студентів. Фонетика, лексика, морфологія : [навч. посіб.] / О. В. Абрамчук, Л. В. Горчинська, Н. Л. Франчук, Ю. В. Поздрань. – Вінниця : ВНТУ, 2017. – 102 с.

Матеріал посібника містить таблиці з граматичним матеріалом, що спрямовані на продуктивне засвоєння й максимальну активізацію комунікативних моделей та їхнє лексичне наповнення з метою якнайшвидшої мовленнєвої адаптації студентів, що сприятимуть оволодінню студентами-іноземцями лексико-граматичними конструкціями в навчальній та науково-професійній сферах спілкування.

Навчальний посібник розрахований на студентів-іноземців 1–6 курсів, які згідно з навчальним планом оволодівають українською мовою як основною для навчання в україномовному ВНЗ.

УДК 811.161.2(075)

ББК 81.2(4Укр)я73

478 200

© ВНТУ, 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
1. Основні розділи мовознавства	8
2. Фонетика. Орфоепія. Графіка. Український алфавіт	9
3. Вимова українських звуків	10
4. Деякі правила читання	11
5. Слова з літерою г	13
6. Голосні та приголосні звуки	13
7. Букви та звуки	14
8. Склад	15
9. Наголос	15
10. Інші графічні знаки	17
11. Основні інтонаційні конструкції	18
12. Орфографія. Правила перенесення слів	19
13. Вживання великої літери (букви)	20
14. Чергування приголосних	21
15. Чергування голосних	22
16. Чергування у прийменниках, сполучниках та префіксах	22
17. Спрощення у групах приголосних	23
18. Уподібнення приголосних	24
19. Подвоєння приголосних	24
20. Апостроф (')	25
21. Правопис апострофа	25
22. Правопис м'якого знака	26
23. Морфеміка. Склад слова	28
24. Словотвір	29
25. Лексикологія. Однозначні та багатозначні слова	30
26. Пряме та переносне значення слів	31
27. Синоніми, антоніми, омоніми	31
28. Фразеологія. Фразеологізми	31
29. Граматична будова мови	33
30. Граматика	34
31. Морфологія	34
32. Самостійні частини мови	35
33. Службові частини мови	36
34. Іменник	37
35. Власні та загальні назви іменника	38
36. Назви істот і неістот	39
37. Рід іменників (істоти та неістоти)	39
38. Іменники, які вживаються тільки в певному роді	40

39. Незмінювані іменники.....	40
40. Число іменників	41
41. Складні випадки утворення множини	42
42. Іменники, які вживаються тільки у формі однини.....	42
43. Іменники, які вживаються тільки у формі множини.....	43
44. Відмінок – граматична форма іменника.....	43
45. Способи вираження відмінкових форм	43
46. Відмінки іменника	44
47. Основне значення називного (№ 1) і кличного (№ 7) відмінків	45
48. Граматичне вираження називного (№ 1) і кличного (№ 7) відмінків.....	46
49. Основне значення родового (№ 2) відмінка.....	47
50. Родовий відмінок зі значенням належності, присвійності	48
51. Родовий відмінок зі значенням належності, присвійності (у кого є хто? що?).....	48
52. Родовий відмінок зі значенням напрямку руху (географічні найменування)	49
53. Родовий відмінок заперечення	50
54. Вживання іменників із кількісними числівниками	51
55. Вживання родового відмінка (іменник + іменник)	52
56. Закінчення іменників чоловічого роду у родовому відмінку однини	52
57. Закінчення іменників у родовому відмінку множини	53
58. Основне значення давального (№ 3) відмінка	53
59. Дієслова, які керують давальним відмінком.....	54
60. Закінчення іменників у давальному відмінку.....	54
61. Основне значення знахідного (№ 4) відмінка.....	55
62. Дієслова, що керують знахідним відмінком	55
63. Використання знахідного відмінка.....	57
64. Знахідний відмінок (№ 4) зі значенням прямого об'єкта.....	58
65. Знахідний відмінок істот (№ 4)	58
66. Знахідний відмінок (№ 4) зі значенням напрямку руху	59
67. Знахідний відмінок зі значенням напрямку руху (географічні назви).....	59
68. Закінчення іменників у знахідному відмінку	60
69. Основне значення орудного (№ 5) відмінка	61
70. Дієслова, що керують орудним відмінком.....	62
71. Використання орудного відмінка.....	63
72. Орудний відмінок (№ 5) зі значенням професії, роду занять	64
73. Орудний відмінок (№ 5) зі значенням сумісності	64
74. Закінчення іменників в орудному відмінку	65
75. Основне значення місцевого (№ 6) відмінка	66

76. Дієслова, що керують місцевим відмінком.....	66
77. Місцевий відмінок (№ 6) зі значенням місця	67
78. Місцевий відмінок (№ 6) зі значенням місця (географічні назви).....	67
79. Вживання прийменників у (в), на в місцевому відмінку (№ 6)	68
80. Закінчення іменників у місцевому відмінку	68
81. Вираження місця і напрямку	69
82. Прикметник	70
83. Родові закінчення прикметників	71
84. Утворення форм множини прикметників	71
85. Розряди прикметників за значенням.....	72
86. Ступені порівняння прикметників	73
87. Відмінювання прикметників чоловічого роду.....	73
88. Відмінювання прикметників середнього роду	74
89. Відмінювання прикметників жіночого роду.....	74
90. Відмінювання прикметників у множині	74
91. Способи творення прикметників	75
92. Числівник.....	76
93. Розряди числівників за значенням	77
94. Групи числівників за будовою	78
95. Кількісні числівники	78
96. Творення порядкових числівників.....	79
97. Відмінювання власне кількісних числівників	81
98. Відмінювання складених кількісних числівників	81
99. Відмінювання неозначено-кількісних числівників (багато, небагато, кілька, декілька)	82
100. Відмінювання збірних числівників	82
101. Відмінювання дробових числівників	82
102. Відмінювання порядкових числівників	82
103. Займенник	83
104. Розряди займенників за значенням	84
105. Відмінювання особових займенників	85
106. Відмінювання зворотних займенників.....	85
107. Відмінювання питальних займенників	85
108. Вживання присвійних займенників.....	86
109. Творення присвійних займенників.....	86
110. Відмінювання присвійних займенників.....	86
111. Відмінювання вказівних займенників.....	87
112. Відмінювання заперечних займенників.....	87
113. Відмінювання неозначених займенників.....	87
114. Відмінювання означальних займенників.....	88
115. Правопис займенників	88

116. Дієслово.....	89
117. Види дієслова.....	90
118. Способи творення видових пар дієслів.....	90
119. Вживання доконаного й недоконаного виду дієслова	91
120. Спосіб дієслова.....	92
121. Творення наказового способу дієслів	92
122. Час дієслова	93
123. Теперішній час.....	93
124. Минулий час	94
125. Майбутній час.....	94
126. Закінчення дієслів минулого, теперішнього та майбутнього часів.....	95
127. Видові форми дієслів минулого та майбутнього часу	96
128. Дієслова з ознакою руху.....	98
129. Безпрефіксні дієслова з ознакою руху	98
130. Просторові значення префіксальних дієслів з ознакою руху.....	99
131. Утворення видових форм від дієслів руху	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	101

ПЕРЕДМОВА

Знання української мови є необхідним компонентом підготовки іноземних студентів. З метою забезпечення належного рівня володіння українською мовою Міністерство освіти і науки України передбачило вивчення дисципліни «Українська мова для іноземних студентів» для студентів-іноземців 1–5 курсів усіх вищих навчальних закладів України.

Пропонований навчальний посібник містить граматичний матеріал для закріплення й глибшого розуміння української мови, сприяє засвоєнню студентами граматичних норм української літературної мови.

Практична мета навчального посібника – оволодіння мовою як засобом спілкування залежно від конкретних умов її вивчення, мети навчання для кожного виду мовленнєвої діяльності та аспекту мови відповідного етапу й профілю навчання.

Основне завдання навчального посібника – дати студентам матеріал для опанування української мови на рівні побутового та фахового спілкування, для удосконалення мови та мовлення з метою подальшого використання в навчальному процесі.

Основні граматичні правила (морфології та синтаксису) подані у таблицях, які слугують довідковим матеріалом під час виконання різноманітних вправ щодо відмінювання іменників, прикметників, займенників, числівників, утворення видів дієслів, що зручно для використання на заняттях і самотійно. Посібник може використовуватися під час аудиторних занять з української мови, а також при підготовці до них, для контролю за рівнем засвоєння студентами знань, набуття умінь і навичок після вивчення поточних тем і всього курсу, для науково-навчальної роботи, для вивчення соціально-гуманітарних, фундаментальних та фахових дисциплін.

1 ОСНОВНІ РОЗДІЛИ МОВОЗНАВСТВА

Таблиця 1

Основні розділи	Що вивчається в розділі
1. Фонетика	звуки мови
2. Орфоепія	правила вимови
3. Графіка	знаки письма (букви, апостроф, знак наголосу, дефіс, крапка, знак питання, знак оклику, кома, тире, двокрапка, лапки, дужки)
4. Орфографія	правила написання слів
5. Лексикологія	слова, їхнє значення і вживання
6. Фразеологія	стійкі сполучення слів (фразеологізми)
7. Будова слова	частини слова – корінь, префікс, суфікс, закінчення, постфікс
8. Словотвір	способи творення слів
9. Морфологія	слова як частини мови
10. Синтаксис	словосполучення та речення
11. Пунктуація	правили вживання розділових знаків
12. Стилїстика	стилї мовлення

2 ФОНЕТИКА. ОРФОЕПІЯ. ГРАФІКА. УКРАЇНСЬКИЙ АЛФАВІТ

Таблиця 2

Друковані літери	Прописні літери	Назва літери	Друковані літери	Прописні літери	Назва літери	Друковані літери	Прописні літери	Назва літери
А а	<i>Аа</i>	а	І і	<i>Іі</i>	і	Т т	<i>Тт</i>	те
Б б	<i>Бб</i>	бе	Ї ї	<i>Її</i>	ї (ji)	У у	<i>Уу</i>	у
В в	<i>Вв</i>	ве	Й й	<i>Йй</i>	йот	Ф ф	<i>Фф</i>	еф
Г г	<i>Гг</i>	ге	К к	<i>Кк</i>	ка	Х х	<i>Хх</i>	ха
Ґ ґ	<i>Ґґ</i>	ґэ	Л л	<i>Лл</i>	ел	Ц ц	<i>Цц</i>	це
Д д	<i>Дд</i>	де	М м	<i>Мм</i>	ем	Ч ч	<i>Чч</i>	че
Е е	<i>Ее</i>	е	Н н	<i>Нн</i>	ен	Ш ш	<i>Шш</i>	ша
Є є	<i>Єє</i>	є (je)	О о	<i>Оо</i>	о	Щ щ	<i>Щщ</i>	ша
Ж ж	<i>Жж</i>	же	П п	<i>Пп</i>	пе	Ь ь	<i>Ь</i>	м'який знак
З з	<i>Зз</i>	зе	Р р	<i>Рр</i>	ер	Ю ю	<i>Юю</i>	ю (ju)
И и	<i>Ии</i>	и	С с	<i>Сс</i>	ес	Я я	<i>Яя</i>	я (ja)

3 ВИМОВА УКРАЇНСЬКИХ ЗВУКІВ

Таблиця 3

Літера	Звук	Англійський відповідник	Вимова в англійській мові
А а	[a]	[a]	А! <i>Like the English: Aha!</i>
Б б	[б]	[b]	Банк , <i>Like the English: bed</i>
В в	[в]	[v]	Вода , <i>Like the English: van</i>
Г г	[г]	[h]	Гарний , <i>A glottal sound more like the German Нн: Hut, Haus</i>
Ґ ґ	[ґ]	[g]	ґава , <i>like the English: get</i>
Д д	[д]	[d]	дім , <i>like the English: dad</i>
Е е	[е]	[e]	Емма , <i>like the English: Ted</i>
Є є	[йе]	[ye]	Європа , <i>like the English: yellow</i>
Ж ж	[ж]	[zh]	журнал , <i>like the English: pleasure</i>
З з	[з]	[z]	зима , <i>like the English: Zed</i>
и	[и]	[I]	ви , <i>more like the English [I], but longer: thin</i>
І і	[і]	[i]	дід , <i>like the English: piece</i>
Ї ї	[йі]	[i]	їв , <i>like the English: yeast</i>
Й й	[й]	[y]	Йогурт , <i>the palatalizing sound like the English: Yu+a vowel: Yes, young</i>
К к	[к]	[k]	Київ , <i>like the English: kid</i>
Л л	[л]	[l]	лимон , <i>like the English: lot</i>
М м	[м]	[m]	ми , <i>like the English: mum</i>
Н н	[н]	[n]	ніж , <i>like the English: nice</i>
О о	[о]	[o]	око , <i>like the English: on</i>
П п	[п]	[p]	парк , <i>like the English: pet</i>
Р р	[р]	[r]	рука , <i>the Ukrainian [r] is pronounced by vibrating the front part of the tongue, like the Spanish, or the Italian [r]: America</i>
С с	[с]	[s]	син , <i>like the English: son</i>
Т т	[т]	[t]	ти , <i>like the English: Ted</i>
У у	[у]	[u]	вухо , <i>like the English: group</i>
Ф ф	[ф]	[f]	фото , <i>like the English: fine</i>
Х х	[x]	[kh]	хата , <i>pronounced by the friction of the air passing through the gap created by the back of the tongue being brought up closely to the soft palate. The [kh] is somewhat like the glottal English [h], but it is velar.</i>

Ц ц	[тс]	[ts]	цемент, is pronounced as the sounds [ts] together: it's
Ч ч	[тш]	[tsh]	час, like the English: child
Ш ш	[ш]	[sh]	шафа, like the English: she
Щ щ	[штш]	[shtsh]	щітка, is pronounced as the sounds [sh + tsh] together
Ь ь	м'який знак	[^h]	тінь, the Ukrainian ь does not denote any sound of its own, it only palatalizes (makes softer) the preceding consonant sound by bringing the middle of the tongue up to the hard palate while articulating it.
Ю ю	[йу]	[yu]	Юрій, like the English: you
Я я	[йа]	[ya]	ява, like the English: yard

4 ДЕЯКІ ПРАВИЛА ЧИТАННЯ

Таблиця 4

1.	Голосні в українській мові у наголошеній позиції звучать чітко і виразно	голос, сила
2.	Буква о завжди [о]	молоко, вода, золото, борода, дорога
3.	Буква я – [йа] на початку слова, після голосних та після апострофа	ясний, ялинка, моя, м'ясо
4.	Буква я – [а] після м'яких при-голосних	земля, бабуся, одяг, свято
5.	Буква є – [йе] на початку слова, після голосних та після апострофа.	єдиний, Європа, моє, читає, об'єднати
6.	Буква є – [е] після м'яких приголосних	синє, ллється
7.	Буква ю – [йу] на початку слова, після голосних та після апострофа	юнак, Юрій, мою, читаю, комп'ютер, інтерв'ю
8.	Буква ю – [у] після м'яких приголосних	костюм, брюки
9.	Буква ї – [йі] завжди на початку слова, після голосних та після апострофа	їхати, їсти, їхній, мої, країна, Україна, стоїть, з'їсти, від'їхати

Увага!

1. **Щ** – [шч]: шока, що, щирий, щасливий, плащ.
2. Український звук [ч] може бути твердий (чоло, часто, чистий, ніч) і м'який (плечі, речі, вночі).
3. Український звук [ш] може бути твердий (шостий, прощу, товариш, пиши) і м'який (шість, товариші, пишiть).
4. Український звук [ц] може бути твердий (цар) і м'який (палець, акація).
5. **Дж**, дз в одному складі – це дифтонги: джаз, джемпер, джинси, джерело, сиджу, дзвінок, дзеркало.

Але: від-жив, від-знака, над-звичайний, під-жарений.

6. У дієслівних формах 3-ї особи однини й множини теперішнього часу буквосполучення **-ться** вимовляється як ц': (сміється – с'м'ієц':а).

7. Буквосполучення **-ся** вимовляється як довгий м'який [с']: (смієшся – с'м'ієс':а).

Розрізняйте:

[h]		[x]	
гай		хай	
голод		холод	
голодний		холодний	
грип		хрип	
[к]	[х]	[г]	[ґ]
Китай	хата	ґаразд	ганок
курка	хустка	ґерб	ґудзик
карта	храм	ґрати	ґрати
кіно	хімія	ґірко	Конґо
Пекін	хірург	ґітара	Регіна

Запам'ятайте!

1. Дзвінки приголосні наприкінці слова та перед глухими залишаються дзвінками: хліб, сніг, мороз, сад, важко, бездомний, книжка, ліжко.

Але:

з у складі префікса перед глухими вимовляємо як [с] (розписати, безплановий);

г вимовляємо як [х] у таких словах: легкий, вогкий, нігті та похідних.

2. Глухі перед дзвінками вимовляємо дзвінко: прос[з]ьба, борот[д]ьба, фут[д]бол, вок[г]зал, анек[г]дот, молот[д]ьба.

5 СЛОВА З ЛІТЕРОЮ Г

Таблиця 5

Агрус	гречний
гава	гринджоли
газда	грунт
ганок	гудзик
гатунок	гуля
гніт (у лампі)	джигун
грати (іменник)	дзиґа

6 ГОЛОСНІ ТА ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ

Таблиця 6

Голосні звуки (6)	Приголосні звуки (36)	
Голосні – це звуки людської мови, основу яких становить голос	Приголосні – це звуки людської мови, основу яких становить шум з більшою чи меншою частиною голосу (дзвінкі) або тільки шум (глухі). Глухі та дзвінкі, тверді та м'які приголосні утворюють пари	
[a] [o] [y] [e] [и] [i]	дзвінкі	глухі
	[б], [б ^в], [в], [в ^в], [г], [г ^в], [д], [д ^в], [з], [з ^в], [л], [л ^в], [м], [м ^в], [р], [р ^в], [н], [н ^в], [ж]	[п], [п ^в], [ф], [ф ^в], [к], [к ^в], [т], [т ^в], [с], [с ^в], [х], [х ^в], [й], [ч], [ш ^в], [ш], [ц]

7 БУКВИ ТА ЗВУКИ

Таблиця 7

Голосні	Приголосні								
	дзвінкі		глухі		сонорні				
	тверді	м'які	тверді	м'які					
а – [а]	[б]		[п]		[в]	[л]	[н]	[м]	[р]
я – [ʲа] / [йа]	[г]		[х]			[лʲ]	[нʲ]		
о – [о]	[г]		[к]						
у – [у]	[д]	[дʲ]							
ю – [ʲу] / [йу]	[т]	[тʲ]							
е – [е]	[ж]		[ш]						
є – [ʲе] / [йе]	[з]	[зʲ]	[с]	[сʲ]					
и – [и]	[дз]	[дзʲ]	[ц]	[цʲ]					
і – [і]	[дж]		[ч]						
ї – [йі]	[й]								
			[ф]						
			щ – [шч]						

Увага!

Кількість звуків і букв у слові може бути різною.

Букви **я**, **ю**, **є**, **ї** після приголосних позначають 1 звук, а на початку слова і після голосних – 2 ([й'а], [й'є], [й'у], [й'и]). Буква **щ** позначає 2 звуки ([шч]).

Буква **ь** не позначає звуку, вона вказує на м'якість приголосних на письмі.

8 СКЛАД

Склад – це частина слова, яка складається з одного або поєднання кількох звуків, один з яких голосний.

Таблиця 8

Відкритий склад (закінчується на голосний)		Закритий склад (закінчується на приголосний)	
ні, ма-ма, мо-ло-ко, до-ро-га		так, під-хід, гір-кий, вузь-кий	
В українській мові слова можуть бути:			
односкладові	двоскладові	трискладові	багатоскладові:
сік	гу-мор	по-го-да	по-да-ру-нок
дім	но-вий	за-нят-тя	роз-мов-ля-ти
він	ста-рий	ве-се-лий	у-ні-вер-си-тет
рік	дзві-нок	чи-та-ти	а-у-ди-то-рі-я
кров	мо-ва	ста-ді-он	

9 НАГОЛОС

Наголос – це виділення одного зі складів за допомогою посилення голосу. Такий склад називають наголошеним. Решта складів у слові є ненаголошеними.

Наголос в українській мові вільний, тому що він не закріплений за якимось постійним місцем у словах. Тобто він може переходити з одного складу на інший. Але все ж існують такі правила:

Таблиця 9

1.	У двоскладових і трискладових іменниках чоловічого роду наголос із першого складу (або другого) в однині переходить на останній склад у множині	автор – автори, паспорт – паспорти, ректор – ректори, директор – директори, професор – професори, редактор – редактори, учитель – учителі (але: вектор – вектори, глобус – глобуси, розмір – розміри, заступник – заступники)
2.	У більшості іменників жіночого роду на -ка у формах множини наголос переходить на закінчення	картка – картки, помилка – помилки, сторінка – сторінки, тарілка – тарілки, склянка – склянки, подушка – подушки (але: кішка – кішки, жменька – жменьки)

Порівняйте:

інспектор – санітарні інспектори – два інспектори; син – слухняні сини – три сини;
вчитель – чудові вчителі – чотири вчителі; картка – візитні картки – дві картки; дочка
– гарні дочки – три дочки

3.	Більшість віддієслівних іменників на -ння зберігають наголос на тому складі, де він стояв у дієслові	дихати – дихання, вміги – вміння, слухати – слухання, читати – читання, видужати – видужання
4.	Багато двоскладових прикметників мають наголошені закінчення	малий, новий, нудний, старий, тісний, товстий, черствий, гіркий (але: письменник Горький)
5.	У кількісних числівниках від 11 до 19 наголос падає на склад -на-	одинадцять, дванадцять..., дев'ятнадцять У збірних числівниках наголос зберігається: одинадцятєро, чотирнадцятєро
6.	У відмінникових формах на -дцять, -десят наголос падає на закінчення -ох, -ом, -ма, -ома	тринадцятєох, п'ятдесятєма, вісімдесятєома
7.	Числівник один може утворювати стійки словосполучення, у яких його наголос відрізняється від наголосу відмінкових форм	один одного, одне до одного, один з одним, один для одного, усі до одного, ні одного, жодного
8.	Іноді від місця наголосу залежить лексичне або граматичне значення слова	очко (зменш. від око; вічко) – очко (у спорті; азартна гра); правило (норма, звичка) – правило (будівельна лінійка; стерно, шевський прилад): замок і замок; вікна (ім. с.р. у Н.в. мн.) і вікна (ім. с.р. у Р.в. одн.).
9.	Увага: іноді українські слова мають варіативний наголос	пам'ятки, апостроф, доповідач, наглядач, усмішка, чималий, простий старіги, допоміжний, вугільний, весняний, морквяний, капустяний, завжди, картопляний, повітряний, зокрема, байдуже.
10.	Запам'ятайте: вразити в саме серце, в самий раз, закоханий по самі вуха, з самого малечку, одна й та сама, по саму шию, того ж самого дня	

10 ІНШІ ГРАФІЧНІ ЗНАКИ

Крім букв алфавіту, для передачі слів в українській мові використовуються апостроф, знак наголосу, дефіс (риска), крапка, знак питання, знак оклику, кома, тире, двокрапка, лапки, дужки, три крапки та інші знаки:

Таблиця 10

Знак	Його графічне позначення	Приклад використання
наголос	'	мама
дефіс	-	гуси-лебеді
крапка	.	Там студент.
кома	,	Тут Ахмед, Самра, Фіонг.
знак питання	?	Чому ти тут?
знак оклику	!	Слава Україні!
тире	–	Ми – студенти.
двокрапка	:	Все: зошити, книги, ручки, лінійки, олівці – лежать на столах студентів.
лапки	" "	"Добрий день", – сказала викладачка.
дужки	( )	Там (він це знав) були студенти.
три крапки	...	Далі буде...

11 ОСНОВНІ ІНТОНАЦІЙНІ КОНСТРУКЦІЇ

Таблиця 11

ІК-1 Інтонація розповідного речення (ІК-1) Синт. конструкція зі словом <i>ЦЕ</i>	Частина ІК	До центру	Центр ІК	Після центру
	Тон вище середнього			
	Середній тон	— — — —	— ↘	
	Тон нижче середнього		↘ ↓	→ =
Це дід. Мама тут. Тато вдома. Ахмед – студент. Це мій брат. Так.				
ІК-2 Інтонація питального реч. з пит. словом. ІК-2. Речення з пит. словом <i>ХТО?</i>	Частина ІК	До центру	Центр ІК	Після центру
	Тон вище середнього		↑	
	Середній тон	— —	↑ ↓	
	Тон нижче середнього		↓	— —
Хто це? Де він? Де деканат?				
ІК-3 Загальне питання та стверд. відповідь. ІК-3 у загальному питанні	Частина ІК	До центру	Центр ІК	Після центру
	Тон вище середнього		↑	
	Середній тон	— — — —	↑ ↓	
	Тон нижче середнього		↓	— —
Це дід? Мама вдома? Це твій брат?				
ІК-4 у неповн. питанні	Частина ІК	До центру	Центр ІК	Після центру
	Тон вище середнього		↗	— —
	Середній тон	— — — —	↗ ↘	
	Тон нижче середнього		↘	
А ти? А тато? Так? Студент?				

12 ОРФОГРАФІЯ. ПРАВИЛА ПЕРЕНЕСЕННЯ СЛІВ

Таблиця 12

1.	Слова переносять за складами	мо - ло - ко
2.	Злиття приголосного з голосним не розривають	пря - мо
3.	Слова з одного складу (з одним голосним) не переносять	ніч
4.	Слова зі збігом приголосних переносять по-різному	зе - мля зем - ля
5.	Букви й, ь не відривають від попередньої букви	бай - ка ляль - ка
6.	Буквосполучення дж, дз не розривають	во - джу, гу - дзик
7.	Склад з однієї букви не залишається на рядку, і його не переносять на інший	алея ака - ція
8.	Буквосполучення йо та ьо не розривають	сльо - зи, ра - йон
9.	Апостроф і м'який знак не відокремлюються від попередньої літери	бур' - ян (а не бур - 'ян), кіль - це (а не кіл - ьце), Лук' - ян (а не Лук - 'ян), низь - ко (а не низ - ько)
10.	Одна літера не залишається в попередньому рядку й не переноситься в наступний	ака - де - мія (а не а - кадемія), Ма - рія (а не Марі - я), олі - вець (а не о - лівець)
11.	Не можна розривати ініціальні абрєвіатури, а також комбіновані абрєвіатури, які складаються з ініціальних скорочень і цифр	ВНТУ, ФКСА

У решті випадків, які не підходять під викладені вище правила, можна довільно переносити слова за складами:

Дні - про й Дніп - ро, Оле - ксандра й Олек - сандра, се - стра й сест - ра.

Це правило поширюється й на суфікси:

бли - зкий і близь - кий, видавни - цтво, видавниц - тво й видавницт - во, гали - цький і галиць - кий, росій - ський і російсь - кий, убо - зтво, убоз - тво й убозт - во, суспільс - тво й суспільст - во.

13 ВЖИВАННЯ ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ (БУКВИ)

Таблиця 13

	Правило: з великої літери пишеться:	Приклади
1.	а) Перше слово, яким починається текст; б) перше слово в реченні; в) перше слово кожного рядка у віршах	
2.	При звертаннях і в ремарках: а) перше слово після знака оклику, яким відокремлюється звертання; б) слово, що вживається після вигуку або окличного слова, коли вони стоять на початку речення	<i>Вітре буйний, вітре буйний! Ти з морем говориш (Шевченко); Ха-ха! От добре! (Коцюбинський).</i>
3.	У власних назвах: Імена людей, по батькові, прізвища. У складних прізвищах, псевдонімах та іменах, які пишуться через дефіс, кожна складова частина починається великою літерою.	<i>Тарас Григорович Шевченко, Нечуй-Левицький, Жан-Жак, Марія-Тереза</i>
4.	Назви: а) міфологічних істот і божеств; б) персонажі в літературних творах	<i>Будда, Венера, Перун; Дід Мороз, Червона Шапочка</i>
5.	Назви найвищих державних посад України та міжнародних посад	<i>Президент України, Голова Верховної Ради України, Генеральний секретар ООН, Президент Сполучених Штатів Америки</i>
6.	Клички тварин та птахів	<i>Сірко (собака), Сніжинка (кішка), Рек (птах)</i>
7.	Астрономічні назви	<i>Велика Ведмедиця, Козеріг, Сатурн, Марс</i>
8.	Географічні назви	<i>Європа, Ангола, Вінниця, Карпати, Чорне море, річка Південний Буг</i>
9.	Назви вулиць (бульварів, провулків, проспектів), шляхів (залізничних, морських і т.ін.), каналів, течій (морських), а також майданів (площ), парків та ін.	<i>вулиця Соборна, майдан Незалежності, Західна залізниця, Центральний парк культури та відпочинку</i>

10.	Назви держав, областей, районів	<i>Україна, Вінницька область, Староміський район</i>
11.	Назви установ, партій, заводів, фабрик, аеропортів, вокзалів, станцій та ін.	<i>Вінницький національний технічний університет, фабрика «Рошен», аеропорт «Бориспіль», станція метро «Універ- ситет»</i>
12.	Назви пам'яток архітектури, замків, храмів	<i>Андріївська церква, Золоті ворота</i>
13.	Назви літаків, автомобілів, тракторів та інших машин, виробів, продуктів	<i>літак «Антей», автомобіль «Таврія», цукерки «Пташине молоко».</i>
14.	В аббревіатурах	<i>ВНТУ, КНР, ООН</i>

14 ЧЕРГУВАННЯ ПРИГОЛОСНИХ

Таблиця 14

1.	г/ж/з к/ч/ц х/ш/ц	друг – дружний – друзі книга – книжний – на книзі рука – ручний – у руці рік – річний – у році вухо – вушко – у вусі стріха – стрішка – на стрісі
2.	д/ст с/ст т/ст	веду – вести, несу – нести, мету – мести
3.	д/дж с/ш т/ч з/ж ст/щ	сидіти – сиджу, просити – прошу, платити – плачу, казати – кажу, пустити – пущу
4.	б/бл п/пл м/мл в/вл ф/фл	робити – роблю, спати – сплю, переломити – переломлю, промовити – промовлю, розграфити – розграфлю

15 ЧЕРГУВАННЯ ГОЛОСНИХ

Таблиця 15

1.	а/о	літера а пишеться перед наголошеним суф. -а-/-я-	допомогти – допомагати, вимога – вимагати
2.	е/і	літера і пишеться перед наголошеним суф. -а-/-я- і в окремих словах перед суф. -ува-/-юва-	летіти – літати, згребти – згрібати, вистрелити – вистрілювати
3.	е/и	літера и пишеться в префіксальних дієсловах після приголосних перед р, л і наголошеним суф. -а-/-я-	беру – вибирати, мертвий – вмирати, витерти – витирати, стелити – застилати
4.	о, е, є, у відкритому складі чергуються з і, ї в закритому	радість – радості, рік – роки, бджілка – бджола, сім – семи, шість – шостий, камінь – каменя, свій – свого, батьків – батькова, Харків – Харкова, Київ – Києва, ніс – несе, а також при словотворенні: веселий – весілля, творити – твір (але: день – <u>дня</u> , сон – <u>сну</u>)	

16 ЧЕРГУВАННЯ У ПРИЙМЕННИКАХ, СПОЛУЧНИКАХ ТА ПРЕФІКСАХ

Таблиця 16

1.	і, й, та	Галя й Олена, син і дочка, батько й (і, та) мати
<p>Запам'ятайте!</p> <p>і з й не чергуються при зіставленні понять (небо і земля, весна і осінь, день і ніч); перед словами, що починаються з є, ї, й, ю, я (Греція і Єгипет, її і його, дівчина і юнак, зробив швидко і як слід)</p>		
2.	і або й	іду/йду іти/йти ішов/йшов
3.	в або у	учити/вчити, укупі/вкупі, увесь/весь; в аудиторії, в інституті, в університеті, в дитинстві, у домі, вночі, до нас у гості, у хвилях, у творчості, скласти увосьмеро (вчетверо)

Запам'ятайте!

в і у не чергуються в словах, які вживаються тільки з в або у, а також у власних іменах і в словах іншомовного походження: угода, увільнити, укладач, уривок, утворення; ввічливий, вдумливий, взаємний, влада; Устименко, Удовенко, Власов; уніфікація, узурпатор,
але: Україна/Вкраїна

Запам'ятайте!

в на початку і в середині слова перед іншим приголосним та наприкінці слова вимовляємо як англійський [w]: вчитель, вчора, впасти, довгий, мовчати, лев, кров, читав, любов, детектив

4.	з, із або зі	з/із дому з/із півдня з/із заходу	з/іззаду з/ізнов з/ізнизу	зберегти здивувати зняти	зеконотити зорієнтуватися зумовити
----	--------------	---	---------------------------------	--------------------------------	--

Але: зі скелі, зі сходу, зібрати, зігріти/зогріти, зім'яти, зітхати, зустріти

5. Запам'ятайте префікси **без-, роз-, воз-, через-, між-, над-, від-, під-, перед-, понад-, об-:** безперервний, розкидати, об'єднання, надписати, підпис, передплатити і т. д.

Але: списати, спитати, скопіювати, сказати, стримати, створити, сформулювати, схопити (префікс с- перед к, п, т, ф, х)

17 СПРОЩЕННЯ У ГРУПАХ ПРИГОЛОСНИХ

Таблиця 17

жд/жн	тиждень – тижня
зд/зн	проїзд – проїзний
ст/сн	захист – захисник
ст/сл	стелити – слати
ск/сн	блиск – блиснути
сл/сн	ремесло – ремісник

Але: шістнадцять, випускний, відпускний, пропускний, кістлявий, пестливий, хвастливий, зап'ястний, гігантський, контрастний, парламентський, студентський, університетський

18 УПОДІБНЕННЯ ПРИГОЛОСНИХ

Таблиця 18

1.	[с] + [ш] – [ш:]	приніши – прині[ш:]и
	[з] + [ш] – [жш]	заліши – залі[жш]и
	[з] + [ж] – [ж:]	без жалю – бе[ж:]алю
	[з] + [ч] – [жч]	безчесний – бе[жч]есний
	[з] + [дж] – [ждж]	з джемом – [ждж]емом
2.	[ш] + [с] – [с':]	зустрічаєшся – зустрічає[с':]а
	[ш] + [ц] – [с'ц']	на дошці – на до[с'ц']і
	[ж] + [ц] – [з'ц']	у книжці – у кни[з'ц']і
	[ч] + [ц] – [ц':]	у річці – у рі[ц':]і
3.	[т] + [с] – [ц]	студентство – студен[ц]тво
	[т'] + [с'] – [ц':]	здається – здає[ц':]а
	[т] + [ч] – [ч:]	Вітчизна – Ві[ч:]зна
	[т] + [ш] – [чш]	покоротшати – покоро[чш]ати

19 ПОДВОЄННЯ ПРИГОЛОСНИХ

Таблиця 19

У іменниках середнього роду II відміни	життя, знання, почуття, завдання, волосся, суддя, дозвілля, обличчя
В орудному відмінку однини іменників III відміни на один м'який або шиплячий приголосний	миттю (мить), ніччю (ніч). Порівняйте: радістю (радість), щедрістю (щедрість), кров'ю (кров)
У деяких прислівниках	зрання, спросоння, навмання
В особових формах дієслова лити(ся)	ллю, ллеш, переллється
При збігові однакових приголосних на стику морфем	віддалік, ззаду, ірраціональний, заввідділом, ранній, щоденний, письменник, пронісся
У наголошених суфіксах -енн-, -(а)нн- прикметників і прислівників, а також у похідних іменниках із суфіксом -ість	височенний, здоровенний, старанний, старанно, старанність, непримиренний, непримиренно, непримиренність (але: шалений, шаленість, жаданий, довгожданий)

20 АПОСТРОФ (')

Таблиця 20

а п о с т р о ф		п'я [п'я], б'я [б'я], в'я [в'я], м'я [м'я], ф'я [ф'я], р'я [р'я],
		п'ю [п'ю], б'ю [б'ю], в'ю [в'ю], м'ю [м'ю], ф'ю [ф'ю], р'ю [р'ю],
		п'є [п'є], б'є [б'є], в'є [в'є], м'є [м'є], ф'є [ф'є], р'є [р'є],
		п'ї [п'ї], б'ї [б'ї], в'ї [в'ї], м'ї [м'ї], ф'ї [ф'ї], р'ї [р'ї].

21 ПРАВОПИС АПОСТРОФА

Таблиця 21

Апостроф пишемо перед я, ю, є, ї:

1.	Після приголосних б, п, в, м, ф	б'ють, п'є, В'ячеслав, сім'я, Прокоф'єв
	після префікса та першої частини складного слова, які закінчуються на приголосний	від'їхав, роз'їзд, дит'ясла, пів'яблука (але: пів-Європи, пів-Японії – власні назви)
2.	Після р твердого в кінці слова та складу	Захар'їн, пір'я, сузір'я
3.	Після к у словах Лук'ян та похідних	Лук'яненко, Лук'янчук та ін.
4.	В іноземних словах: після приголосних б, п, в, м, ф, г, к, х, ж, ч, ш, р; після кінцевого приголосного префікса	б'єф, комп'ютер, інтерв'ю, прем'єр, торф'яний, к'янті, миш'як, кар'єра; ад'юнкт, ад'ютант, ін'екція, кон'юнктура та ін.

Апостроф не пишемо:		
1.	Після двох приголосних кореня	мавпячий, духмяний, морквяний, тьмяний та ін. Але: черв'як, торф'яний (перший приголосний р).
2.	Перед буквосполученням йо	бульйон, мільйон
3.	В іноземних словах коли я, ю позначають пом'якшення попереднього приголосного перед а, у	пюре, бюджет, бюро, рюкзак, рюш; Барбюс, Бюффон, Вюртемберг, Мюллер, Гюго та ін.

22 ПРАВОПИС М'ЯКОГО ЗНАКА

Таблиця 22

М'який знак (ь) пишемо:		
1.	Після м'яких д, т, з, с, дз, ц, л, н у кінці слова та складу	мідь, нежить, мазь, просьба, місяць, сіль, промінь; близько, восьмий, ганьба, Грицько, дядько, кільце, молотьба
2.	Після м'яких приголосних у середині складу перед о	сьомий, трьох, льон
3.	У суфіксах -ськ-, -зьк-, -цьк-, -еньк-, -оньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -юсіньк-	китайський, запорізький, козицький, біленький, дівчинонька, малесенький, свіжісінький, тонюсінький, але: баский, боязкий, різкий, ковзкий, плоский
4.	У буквосполученнях -льч-, -льц-, -ньч-, -ньц-, -сьч-, -сьц, якщо вони походять від -льк-, -ньк-, -ськ-	ляльці, ляльчин (лялька); доньці, доньчин (донька); Онисьці, Онисьчин (Ониська)
5.	У дієсловах (3 особа однини і множини дійсного способу, 2 особа множини наказового способу)	сидить, сидять, сидіть; дивиться, дивляться, дивіться

6.	В іншомовних словах: після д, т, з, с, л, н перед я, ю, є, ї; після л, н перед йо; відповідно до вимови після л та н перед приголосними, а також у кінці слова	мільярд, Ньютон, гондольєр та ін. бульйон, сеньйор та ін. альтернатива, акварель, Булонь та ін. (але: алгоритм, ритуал, еталон)
----	---	--

М'який знак (ь) не пишемо:

1.	Після б, п, в, м, ф, ж, ч, ш, щ, г, к, х	дріб, степ, кров, сім, верф, ріжете, річ, читаєш, дощ, нігті
2.	Після н перед ж, ч, ш, щ і суфіксами -ств-, -ськ-	інжир, конче (потрібно), інший, менший, панський, громадянство але: сільський
3.	Після р у кінці складу або слова	повірте, Харків, гіркий (але: письменник М. Горький)
4.	Між подвоєними м'якими приголосними	віддячити, осінній, весілля та ін.
5.	У сполученнях -лч-, -лщ-, -нч-, -нщ-, -сч-, -сщ- (утворених від -лк-, -нк-, -ск-)	галчєня (галка), палці (палка), дитинчин (дитинка), Парасці (Параска)

Сполучення ЙО або Ю

Йо вживається на початку складу:	Ю вживається в середині і в кінці складу:
йому, йогурт, район, мільйон, бульйон, курйозний, серйозний, Йосип, Муравйов, Соловйов	льон, льотчик, цільовий, кольоровий, синього, дружньому

Графічне позначення	Яку частину слова позначає
—	основа
—	корінь
^	суфікс, постфікс
┌	префікс
□	закінчення

Частини слова

префікс	корінь	суфікс	закінчення	постфікс
	клас			
	мам		а	
при	біг			
	ліс	ник		
	клас	н	ий	
на	пис	а	ти	
пере	чит	а	ю	
	вч	и	ти	ся
на	вч	и	ти	ся
основа слова				

24 СЛОВОТВІР

Таблиця 24

Способи утворення слів	Приклади
Префіксальний (за допомогою префіксів)	писати – написати, читати – прочитати, думати – подумати, робити – зробити, казати – сказати, писати – переписати
Суфіксальний (за допомогою суфікса)	гарячий – гаряченький, слухати – слухач, вітер – вітерець, футбол – футболіст
Префіксально-суфіксальний (за допомогою префікса та суфікса)	межа – безмежний, при дорозі – придорожній
Постфіксальний	вчити – вчитися, умивати – умиватися

Безафіксний (відкидання частин)	перекладати – переклад, переходити – перехід
Складання слів, основ слів, скорочених слів	синьо-жовтий, газобалон, універмаг
Абревіація	ВНТУ, ООН, США
Злиття цілого словоспо- лучення	добра ніч – добраніч
Морфолого-синтаксичний: перехід однієї частини мови в іншу	завідуючий, операційна, відпочиваючий
Лексико-синтаксичний: стягнення в одне слово двох або більше, що виражають одне поняття	сьогодні, шістдесят
Лексико-семантичний: розщеплення значення слова на два самостійні значення, тобто процес утворення омо- німів від багатозначного слова	супутник (людина) – супутник (літальний апарат); корінь (у рослин) – корінь (у математиці) титан (гігант, метал, кип'ятильник)

25 ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ОДНОЗНАЧНІ ТА БАГАТОЗНАЧНІ СЛОВА

Таблиця 25

Слово може мати:	
одне лексичне значення (однозначне):	декілька лексичних значень, пов'язаних за змістом (багатозначне):
українець, лікар, директор, шафа, стілець, січень, лютий, понеділок, вівторок, два, три і т. д.	голова: «частина тіла», «розум», «керівник», «основна річ»; іти: «ступати ногами», «рухатися в якомусь напрямку» (про транспорт), «вирушати куди-небудь», «ставати кудись на роботу», «діяти певним чином», «брати шлюб», «знаходити збут» (про товари), «виділятися з чого-небудь», «наставати» і т. д.

26 ПРЯМЕ ТА ПЕРЕНОСНЕ ЗНАЧЕННЯ СЛІВ

Таблиця 26

Слово має значення:	
пряме – основне, вихідне значення слова	переносне – усі інші значення слова
золота обручка – обручка, зроблена із золота; портфель – чотирикутна сумка із застібною для ділових паперів	золотий характер – дуже хороший; портфель – 1) запас рукописів для опублікування або замовлень, прийнятих для виконання якоюсь організацією; 2) посада міністра

27 СИНОНІМИ, АНТОНІМИ, ОМОНІМИ

Таблиця 27

Якщо слова за своїм значенням:		
однакові або близькі, але різні у написанні -	різні, але звучать однаково -	протилежні -
СИНОНІМИ	ОМОНІМИ	АНТОНІМИ
вчитися – навчатися дешево – недорого також – теж і – та	кран (для підймання і переміщення вантажів), кран (для перекривання води, газу тощо).	добре – погано великий – малий швидко – повільно так – ні завжди – ніколи

28 ФРАЗЕОЛОГІЯ. ФРАЗЕОЛОГІЗМИ

Таблиця 28

Фразеологізми – стійкі словосполучення, які мають усталене значення	Писати як курка лапою – дуже негарно.	
	Знати як своїх п'ять пальців – дуже добре знати.	
		Байдики бити – нічого не робити.
		Голодний як вовк – дуже голодний.

	<p>Водити за ніс – обманювати. Дивитися крізь пальці – не помічати.</p> <p>Купувати kota в мішку – купувати невідомо що. Вітер у голові – несерйозний, легковажний. Сім п'ятниць на тиждень – людина, яка часто змінює свої рішення. Гаряча голова – запальна людина. Хоч трава не росте – абсолютно байдуже. Тримати язик за зубами – мовчати.</p> <p>Висіти на телефоні – дуже багато розмовляти по телефону.</p>
<p>Фразеологізми-синоніми</p>	<p>Кури не клюють = хоч лопатою загібай (багато) Золоті руки = майстер на всі руки (професіонал). Товкти воду в ступі = переливати з пустого в порожнє (займатися чим-небудь непотрібним, марно гаяти час).</p>
<p>Фразеологізми-антоніми</p>	<p>Кров із молоком ≠ шкіра та кістки. Вітер у кишенях свистить ≠ повний гаманець.</p> <p>Не видавиш слова ≠ язик без кісток. Тримати язик за зубами ≠ розв'язати язик.</p>

29 ГРАМАТИЧНА БУДОВА МОВИ

Таблиця 29

МОРФОЛОГІЯ Частини мови			СИНТАКСИС Члени речення		
1.	Іменник	<i>Хто? Що?</i>	1.	Підмет	Наз. від. <i>Хто? Що?</i>
2.	Займенник	<i>Хто? Чий? та ін.</i>	2.	Присудок	<i>Що робить? Що робив? Що буде робити? Що зробив? Що зробить?</i>
3.	Прикметник	<i>Який? Чий?</i>			
4.	Дієслово	<i>Що робити? Що зробити? Який?</i>	3.	Означення	<i>Який? Яка? Яке? Які? Чий? Чия? Чие? Чий?</i>
	Дієприкметник	<i>Що робивши?</i>			
	Дієприслівник	<i>Що зробивши?</i>			
5.	Прислівник	<i>Як? Коли? Де? Звідки? та ін.</i>	4.	Обставина	<i>Як? Де? Куди? та ін.</i>
6.	Числівник	<i>Скільки? Котрий?</i>	5.	Додаток	<i>2. Род. від. Кого? Чого? 3. Дав. від. Кому? Чому? 4. Зн. від. Кого? Що? 5. Ор. від. Ким? Чим? 6. Міс. від. На кому? На чому?</i>
7.	Прийменник				
8.	Сполучник				
9.	Частка				

Види граматичного зв'язку		
1.	Узгодження	Електричний заряд, електричне поле, електрична енергія, електричні пристрої
2.	Керування (відмінками)	Вивчати (<i>що?</i>) граматику, вчитися (<i>де?</i>) в університеті, пояснювати (<i>кому?</i>) студентам
3.	Прилягання	Знати багато, іти пішки, сильно любити

30 ГРАМАТИКА

Таблиця 30

Грамматика – це розділ мовознавства, який вивчає будову мови	
Складається з двох підрозділів	
Морфологія	Синтаксис
Розділ граматики, у якому вивчаються частини мови, їхні граматичні ознаки	Розділ граматики, у якому вивчаються словосполучення й речення

31 МОРФОЛОГІЯ

Таблиця 31

Морфологія – це розділ граматики, у якому вивчаються частини мови, їхні граматичні ознаки	
В українській мові виділяють 10 частин мови	
Самостійні частини мови	Службові частини мови
Мають лексичне значення, відповідають на питання	Не мають лексичного значення, не відповідають на питання
Іменник Прикметник Числівник Займенник Дієслово Прислівник	Прийменник Сполучник Частка Вигук

32 САМОСТІЙНІ ЧАСТИНИ МОВИ

Таблиця 32

№	Назва	Значення	Запитання	Приклади
1	Іменник	називає істоту та предмет	<i>хто?</i> <i>що?</i>	студент (студенти), сестра (сестри); клас (класи), кімната (кімнати), вікно (вікна)
2	Прикметник	називає ознаку істоти та предмета	<i>який?</i> <i>яка?</i> <i>яке?</i> <i>які?</i>	великий синій велика синя велике синє великі сині
3.	Числівник	називає кількість та порядок предметів при лічбі	<i>скільки?</i> <i>котрий?</i> <i>котра?</i> <i>котре?</i> <i>котрі?</i>	один, два, шістнадцять, тридцять, дев'яносто, сто, вісімсот сорок вісім, тисяча перший, другий, третій перша, друга, третя перше, друге, третє перші, другі, треті
4.	Займенник	вказує на істоту, предмет, ознаку, кількість, але не називає їх	<i>хто?</i> <i>чий?</i> <i>чия?</i> <i>чие?</i> <i>чий?</i>	я ми ти ви він вони вона воно мій твій наш ваш їхній моя твоя наша ваша їхня моє твоє наше ваше їхнє мої твої наші ваші їхні
5	Дієслово	називає дію	<i>що</i> <i>робити?</i> <i>що</i> <i>зробити?</i>	читати, писати, розуміти, вчити; прочитати, написати, зрозуміти, вивчити
6	Прислівник	називає ознаку дії, ознаку предмета, ознаку ознаки	<i>де?</i> <i>як?</i> <i>коли?</i> <i>куди?</i> <i>скільки?</i>	там, тут, вдома; добре, погано, холодно, голосно; сьогодні, вчора, завтра, потім, зараз; туди, сюди, ліворуч, праворуч; багато, мало

№	Назва	Значення	Приклади
1.	Прийменник	Служить для зв'язку слів у словосполученні та реченні	в, на: в аудиторії, на вулиці; з, із, зі: з університету, із Дніпропетровська, студент із студенткою, зі Львова до: до деканату, до директора
2.	Сполучник	Поєднує однорідні члени речення, прості речення у складному	1) і (й), та (в значенні і): Це мама і тато. Це Матео та Даяна. а, але: Це ручка, а це олівець. Я приїду, але не сьогодні. не тільки..., але й: Я знаю не тільки іспанську, але й українську мову. 2) тому що: Бенвінду добре розмовляє португальською, <i>тому що</i> це його рідна мова. що: Я знаю, <i>що</i> завтра у нас буде консультація та іспит. тому: Фабріціо вивчив тему добре, <i>тому</i> отримав оцінку «відмінно».
3.	Частка	Надає додаткові відтінки або служить для творення деяких граматичних форм слів	не: не працює, не говорить; теж (також): Ахмед – мій друг, Мурад – <i>також</i> мій друг. чи: Ти любиш чай <i>чи</i> каву? <i>Чи</i> знаєте ви українську мову?
4.	Вигук	виражає почуття, емоції, але не називає їх	О! Ой! А! Ай! Ех!

34 ІМЕННИК

Таблиця 34

Іменник – самостійна змінна частина мови (початкова форма – називний відмінок однини)			
Означає назву предмета			
Власні назви		Загальні назви	
<i>Вінниця, Україна, Омар</i>		<i>Місто, країна, університет</i>	
Відповідає на питання			
Хто?		Що?	
Назви істот		Назви неістот	
<i>Батько, мати, інженер, студент</i>		<i>Батьківщина, підручник, аудиторія</i>	
Має рід			
Чоловічий рід	Жіночий рід	Середній рід	Спільний рід
<i>Програміст, ключ</i>	<i>Сестра, ручка</i>	<i>Вікно, море</i>	<i>Староста, сирота</i>
Має чотири відміни			
I	II	III	IV
Іменники чоловічого, жіночого та спільного роду, які мають закінчення -А, -Я	Іменники чоловічого роду, які мають нульове закінчення та -О. Іменники середнього роду із закінченням -О, -Е, -Я	Іменники жіночого роду, які мають нульове закінчення та іменник <i>мати</i>	Іменники середнього роду, які мають закінчення -А, -Я
<i>Парта, земля; Ілля, Микола; суддя, сирота</i>	<i>Зошит, батько, музей; село, життя</i>	<i>Ніч, любов, мідь, мати</i>	<i>Курча, теля, хлоп'я, ім'я</i>
Змінюється за числами			
Однина	Множина	Тільки однина	Тільки множина
<i>Студент, ручка, олівець, море</i>	<i>Студенти, ручки, моря</i>	<i>Вінниця, Кіто, південь, молоко</i>	<i>Ножниці, двері, гроші, канікули</i>
Змінюється за відмінками			
Змінні		Незмінні	
Називний	<i>Хто? Що?</i>	<i>Пані, ВНТУ, таксі, радіо, інтерв'ю</i>	
Родовий	<i>Кого? Чого?</i>		
Давальний	<i>Кому? Чому?</i>		
Знахідний	<i>Кого? Що?</i>		
Орудний	<i>Ким? Чим?</i>		
Місцевий	<i>(На) кому? (На) чому?</i>		
Кличний			

35 ВЛАСНІ ТА ЗАГАЛЬНІ НАЗВИ ІМЕННИКА

Таблиця 35

Власні назви		Загальні назви	
Це індивідуальні назви окремої особи чи одиничного предмета		Це узагальнені назви предметів та осіб, які входять до класу подібних їм предметів та осіб	
Власні назви пишуться з великої букви			
Власними назвами є:		Загальними назвами є:	
Прізвища, імена, по батькові людей	<i>Шевченко Тарас Григорович</i>	Загальні назви осіб	<i>інженер, програміст, викладач, сестра, хлопець, студент</i>
Географічні назви	<i>Європа, Україна, Вінниця, Карпати, Чорне море, Південний Буг</i>	Групи географічних об'єктів	<i>країна, місто, столиця, гори, море, річка</i>
Назви центральних установ та організацій	<i>Верховна Рада, Європейський Союз</i>	Назви речей	<i>ручка, зошит, сумка, телефон</i>
Назви окремих високих посад	<i>Президент України, Голова Верховної Ради України, Президент Сполучених Штатів Америку</i>	Назви подій	<i>конференція, залік, екзамен</i>
Назви книг, журналів, газет, заводів, фабрик	<i>книга «Українська мова», газета «Голос України», фабрика «Рошен»</i>	Назви явищ	<i>дощ, сніг, мороз</i>
Астрономічні назви	<i>Земля, Марс, Венера, Місяць</i>	Назви тварин	<i>кіт, собака, слон, дельфін</i>
Назви вулиць, проспектів, шляхів (залізничних, морських тощо), каналів, а також майданів (площ), парків та ін.	<i>вулиця Соборна, проспект Юності, Центральний парк культури та відпочинку, майдан Незалежності</i>	Назви почуттів, емоцій, станів	<i>любов, кохання, хвороба, біль</i>

36 НАЗВИ ІСТОТ І НЕІСТОТ

Таблиця 36

Назви істот (<i>Хто?</i>)		Назви неістот (<i>Що?</i>)	
Назви осіб	<i>подруга, лікар, студенти, доцент, друг</i>	Назви предметів	<i>книга, зошит, ручка, гумка, клей</i>
Власні назви (ім'я, прізвище)	<i>Мігель, Даянна, Тарас Шевченко</i>	Назви будівель, установ	<i>університет, банк, магазин</i>
Назви тварин	<i>собака, кіт, кінь, лисиця</i>	Назви сукупності людей	<i>група, армія</i>
Міфологічні істоти	<i>ангел, демон</i>	Назви явищ природи	<i>дощ, сніг, мороз</i>
		Назви речовин	<i>залізо, цукор</i>
		Назви продуктів харчування	<i>молоко, масло, хліб</i>
		Географічні назви	<i>Вінниця, Україна, Дніпро</i>
		Назви рослин	<i>дерево, квітка</i>
		Назви мікроорганізмів	<i>бактерія, вірус</i>

37 РІД ІМЕННИКІВ (ІСТОТИ ТА НЕІСТОТИ)

Таблиця 37

Рід	Закінчення	Приклади
Чоловічий рід (він) ▼	- □ (твердий приголосний)	<i>друг, корпус</i>
	-й	<i>Андрій, музей</i>
	-ь	<i>дідусь, вересень</i>
	-а	<i>староста, Микола</i>
	-я	<i>суддя</i>
Жіночий рід (вона) ▲	-о	<i>тато, батько, дядько</i>
	-а	<i>мама, дівчина, кави, вода</i>
	-я	<i>вулиця, сім'я, аудиторія, стаття</i>
	- □ (твердий приголосний)	<i>любов, подорож, ніч</i>
	-ь	<i>відповідь, сіль, мідь, радість</i>
	Увага!	<i>мати, пані</i>

Середній рід (воно) ☀	-о	вікно, місто, молоко, яблуко море, сонце, прізвище, місце запитання, речення, волосся, життя, заняття ім'я, здоров'я
	-е	
	-я	
	-'я	

Увага!

Іменники спільного роду (він, вона): професор, доцент, інженер, лікар, президент, дипломат, суддя, сирота,

Але можливо: журналіст(ка), викладач(ка), лікар(ка), вчитель(ка), лаборант(ка), перукар(ка).

38 ІМЕННИКИ, ЯКІ ВЖИВАЮТЬСЯ ТІЛЬКИ В ПЕВНОМУ РОДІ

Таблиця 38

Чоловічий рід	<i>дріб, нежить, перетис, рукопис, підпис, настрій, розпродаж, тил, біль, собака, степ, ступінь, шампунь, підрозділ, виступ, посуд</i>
Жіночий рід	<i>адреса, перерва, зала, путь, розкіш, відпустка, перепустка, крейда, білизна, пляма, пошана, теза, шафа, уява</i>
Середній рід	<i>світло, життя, волосся</i>

39 НЕЗМІНЮВАНІ ІМЕННИКИ

Таблиця 39

Назви осіб мають рід відповідно до статі	<i>мсьє, дедді, бізнесмен – чоловічий рід; пані, мадам, леді, бізнесвумен – жіночий рід</i>
Назви тварин, як правило, чоловічого роду	<i>шимпанзе, поні, кенгуру, колібрі (але: цеце – жіночий рід). Увага! У реченні вони можуть набувати значення жіночого роду (маленька шимпанзе, моя поні)</i>
Назви неістот належать до середнього роду	<i>боа, кашне, шосе, галіфе</i>

Назви страв, деяких рослин мають середній рід	<i>пюре, рагу, фрікасе, суфле, алое, манго, каланхое</i>
Власні назви мають рід відповідно до роду загальної назви:	<i>Тбілісі – місто (середній рід), «Женьминь Жибао» – газета (жіночий рід), Міссурі – річка (жіночий рід), Тітікака – озеро (середній рід), суахілі – мова (жіночий рід), торнадо – вітер (чоловічий рід)</i>

40 ЧИСЛО ІМЕННИКІВ

Таблиця 40

Рід	Групи іменників	Однина	Множина	Закінчення
Чоловічий рід (він) ▼	-твердий приголосний	<i>інженер</i> <i>брат</i> <i>батько</i>	<i>інженери</i> <i>брати</i> <i>батьки</i>	-и
Жіночий рід (вона) ▲	-о -а	<i>подруга</i>	<i>подруги</i>	
Чоловічий рід (він) ▼	-м'який приголосний -ж -ч -ш -щ -ар, -яр	<i>готель</i> <i>дідусь</i> <i>ніж</i> <i>викладач</i> <i>товариш</i> <i>доц</i> <i>лікар</i>	<i>готелі</i> <i>дідусі</i> <i>ножі</i> <i>викладачі</i> <i>товариші</i> <i>доці</i> <i>лікарі</i>	-і
Жіночий рід (вона) ▲	-приголосний -шиплячий + а -я	<i>ніч, подорож</i> <i>задача,</i> <i>площа</i> <i>стаття</i>	<i>ночі, подорожі</i> <i>задачі,</i> <i>площі</i> <i>статті</i>	
Чоловічий рід (він) ▼	-й	<i>музей</i>	<i>музеї</i>	-ї
Жіночий рід (вона) ▲	-(і)я -'я	<i>аудиторія</i> <i>сім'я</i>	<i>аудиторії</i> <i>сім'ї</i>	
Середній рід (воно) ☀	-о	<i>вікно</i>	<i>вікна</i>	-а

Середній рід (воно) ☀	-е	<i>море</i>	<i>моря</i>	-я
Середній рід (воно) ☀	-я -ння -ття в іншомовних словах	<i>здоров'я речення заняття життя</i> <i>кафе таксі</i>	<i>здоров'я речення заняття життя</i> <i>кафе таксі</i>	Не зміню- ється

41 СКЛАДНІ ВИПАДКИ УТВОРЕННЯ МНОЖИНИ

Таблиця 41

-і- / -о-	-і- / -е-	-г- / -з-	-ець,-ень / □ц, / □н
він – вони стіл – столи	річ – речі папір – папери	друг – друзі	олівець – олівці день – дні
-є[йе]ць - / - й[□]ці	-ок - / - □к	-ин - / - □	Увага!
китаєць – китайці італієць – італійці	будинок – будинки, гуртожиток – гуртожитки	росіянин – росіяни□ киянин – кияни□	дитина – діти людина – люди дівчина – дівчата мати – матері ім'я – імена

42 ІМЕННИКИ, ЯКІ ВЖИВАЮТЬСЯ ТІЛЬКИ У ФОРМІ ОДНИНИ

Таблиця 42

Завжди однина (●)	Назви речовин	<i>молоко, сіль, хліб, цукор, м'ясо, залізо, золото</i>
	Назви предметів, що сприймаються як єдине ціле	<i>козацтво, молодь, дівтора, листя, багаж</i>
	Назви дій, якостей, почуттів	<i>боротьба, розвиток, тиша, сміливість, гостинність, горе, мир, мислення, мудрість, старість, радість</i>
	Власні назви	<i>Київ, Камерун, Дніпро</i>
	Слова іншомовного походження	<i>кафе, таксі, фото, кіно</i>

43 ІМЕННИКИ, ЯКІ ВЖИВАЮТЬСЯ ТІЛЬКИ У ФОРМІ МНОЖИНИ

Таблиця 43

Завжди множина (●●●)	Назви предметів, що мають парні частини	<i>двері, окуляри, штани, джинси, ножиці, штори</i>
	Назви почуттів із суфіксом -ощ-	<i>гордощі, заздрощі, ревнощі</i>
	Власні назви	<i>Карпати, Альпи, Суми</i>

44 ВІДМІНОК – ГРАМАТИЧНА ФОРМА ІМЕННИКА

Таблиця 44

Відмінок – граматична форма іменника, якою виражається те чи інше відношення (суб'єктне, об'єктне, означальне, обставинне) іменника до інших слів у словосполученні та реченні. Кожне з цих відношень і становить граматичне значення відмінкової форми.			
У сучасній українській мові категорію відмінка іменника складають сім відмінків.			
1	Називний відмінок	Прямий відмінок	Вживається без прийменника
2	Родовий відмінок	Непрямі відмінки	Вживається з прийменником
3	Давальний відмінок		
4	Знахідний відмінок		
5	Орудний відмінок		
6	Місцевий відмінок		
7	Кличний відмінок		Вживається без прийменника

45 СПОСОБИ ВИРАЖЕННЯ ВІДМІНКОВИХ ФОРМ

Таблиця 45

Відмінкові форми виражаються за допомогою:		
закінчень	закінчень і прийменників	синтаксичних зв'язків з іншими словами
<i>книг-а, книг-у</i>	<i>до магазин-у, у магазин-і</i>	<i>наше фото (Н. в.) бачу фото (З. в.) милюся фото (О. в.)</i>

Відмінки	Приклади вживання
1. Називний <i>Хто?</i> <i>Що?</i>	Це викладач. Ось друг. (хто?) Тут клас. Там буфет. (що?) Студентка читає. (хто?) Підручник лежить. (що?) Тарас – студент. (хто?)
2. Родовий <i>Кого?</i> <i>Чого?</i> <i>У (від, до)</i> <i>кого/чого?</i> <i>Коли?</i> <i>Куди?</i> <i>Звідки?</i>	Це телефон друга. (кого? = чия?) Сьогодні немає сонця. (чого?) Там не було викладачів. (кого?) Тут 5 студентів. (кого?) У Андрія немає словника. (у кого?) Я отримав подарунок від батька. (від кого?) Ми готуємося до іспитів. (до чого?) Це було першого вересня. (коли?) Він їде до Еквадору. (куди?) Він приїхав з Анголи. (звідки?)
3. Давальний <i>Кому?</i> <i>Чому?</i>	Я пишу лист батькові. (кому?) Сьогодні Марії весело. (кому?) Студентові 19 років. (кому?) Стадіон належить університету. (чому?)
4. Знахідний <i>Кого?</i> <i>Що?</i> <i>Про кого?</i> <i>Про що?</i> <i>Куди?</i> <i>Коли?</i>	Дайте словник. (що?) Я вивчаю українську мову. (що?) Я люблю маму. (кого?) Ніна читає про Т. Г. Шевченка. (про кого?) Я думаю про навчання. (про що?) Ми ідемо в музей. (куди?) Джонатан приїде у середу. (коли?)
5. Орудний <i>Ким?</i> <i>Чим?</i> <i>З ким?</i> <i>З чим?</i> <i>Як?</i>	Алекс хоче бути інженером. (ким?) Даянна захоплюється музикою. (чим?) Я пишу ручкою. (чим?) Ми живемо разом з друзями. (з ким?) Я люблю чай з лимоном. (з чим?) Стіл стоїть поруч з шафою. (поруч з чим? де?) Я розмовляю українською мовою. (як?) Я їду тролейбусом. (як? чим?)
6. Місцевий <i>Де? В (на) кому?</i> <i>В (на) чому? Коли?</i>	Антонію живе в місті. (де?) На Елдерові нові джинси. (на кому?) Він приїхав у жовтні, у 2015 році. (коли?)
7. Кличний	Добридень, студенте та студентко! Доброго дня, Віннице!

**47 ОСНОВНЕ ЗНАЧЕННЯ НАЗИВНОГО (№1)
І КЛИЧНОГО (№7) ВІДМІНКІВ**

Таблиця 47

Відмінок	Питання	Значення відмінка	Приклад
Називний (№ 1)	<i>Хто? Що?</i>	Основне значення (функція) називного відмінка – називання когось або чогось без вираження будь-якого відношення. Називний відмінок є початковою формою іменника	<i>Це мама. Ось клас. Тут студенти. Там вікно. Ось університет. Ахмед – студент.</i>
Кличний (№ 7)		Означає особу, до якої звертаємось. Має або своє окреме закінчення, або закінчення, яке збігається із закінченням називного відмінка	<i>Земле! Україно! Батьку! Мамо! Сонце! Пані!</i>

**48 ГРАМАТИЧНЕ ВИРАЖЕННЯ НАЗИВНОГО (№1)
І КЛИЧНОГО (№7) ВІДМІНКІВ**

Таблиця 48

Рід	Називний відмінок (№ 1)	№1	Кличний відмінок (№ 7)	№ 7
Чоловічий рід (він) ▼	брат	- □	брате!	-е
	сторож	-ж	стороже!	
	інженер	-р	інженере!	
	хлопець	-ець	хлопче!	
	Віталій	-й	Віталію!	-ю
	місяць	-ь	місяцю!	
	слухач	-ч	слухачу!	-у
	товариш	-ш	товаришу!	
	батько	-ко	батьку!	
	щоденник	-ик	щоденнику!	
	синок	-ок	синку!	
	<i>Запам'ятайте!</i> Чергування г/ж, к/ч: друг – друже! козак – козаче!		<i>Запам'ятайте!</i> дід – діду! син – сину! тато – тату! лікар – лікарю!	
Жіночий рід (вона) ▲	мама	-а	мамо!	-о
	дочка		дочко!	
	сестра		сестро!	
	Даянна		Даянно!	
	Оксана	Оксано!		
	земля	-я	земле!	-е
	вулиця		вулице!	
	Марія	-ія	Маріє!	-є
	Юлія		Юліє!	
	Сім'я	'я	Сім'є!	
	<i>Увага!</i> пані – пані! мати – мати!			
Середній рід (воно) ☀	місто	-о	місто!	-о
	море	-е	море!	-е
	життя	-я	життя!	-я

49 ОСНОВНЕ ЗНАЧЕННЯ РОДОВОГО (№ 2) ВІДМІНКА

Таблиця 49

Відмінок	Питання	Значення відмінка	Приклад
Родовий (№ 2)	<i>Чий? Чия? Чиє? Чий?</i>	визначення належності, присвійності	<p>Чия це сумка? – Це сумка <i>моєї сестри</i>.</p> <p>Чиє це фото? – Це фото <i>моєї родини</i>.</p> <p>Чії це ключі? – Це ключі <i>мого батька</i>.</p> <p>Увага! Якщо йдеться про належність до неістоти, то ставиться запитання: <i>який? яка? яке? які?</i></p> <p>Який це план? – Це план <i>Вінниці</i>.</p> <p>Які це поети? – Це поети <i>України</i>.</p>
	<i>Коли?</i>	визначення дати	<p>Це було <i>восьмого лютого</i>.</p> <p>Заняття починаються <i>першого вересня</i>.</p> <p>Він народився <i>24 (двадцять четвертого) жовтня 1987 (тисяча дев'ятсот вісімдесят сьомого) року</i>.</p>
	<i>Куди? Звідки?</i>	визначення напрямку руху	<p><i>до ...</i> – Він їде <i>до села</i>.</p> <p>Вони пішли <i>до театру</i>.</p> <p><i>з ...</i> – Він приїхав <i>з Еквадору</i>.</p> <p>Вона повернулася <i>зі столиці</i>.</p>
	<i>Кого? Чого?</i>	у негативному висловлюванні немає	<p>Тут немає <i>викладача</i>. – (Кого немає?)</p> <p>Там не було <i>документів</i>. – (Чого не було?)</p>
	<i>Кого?</i>	прямий об'єкт при дієсловах із заперечною часткою не	<p>не помітив брата, не привітав друга</p>
	<i>Чого?</i>	прямий об'єкт, не визначений кількісно чи визначений частково	<p>купив меду, приніс солі, випив води</p>
	<i>Чого?</i>	вживається з назвами виміру	<p>центнер борошна, кілограм цукру</p>
		з числівниками п'ять, шість й ін. і зі словами типу: багато, мало, скільки	<p>В аудиторії десять <i>студентів</i>.</p> <p>Друзі принесли багато <i>подарунків</i>.</p> <p>Скільки <i>людей</i> було вчора на святі!</p> <p>Соланж сьогодні зробила дуже мало <i>помилوک</i>.</p>

50 РОДОВИЙ ВІДМІНОК ЗІ ЗНАЧЕННЯМ НАЛЕЖНОСТІ, ПРИСВІЙНОСТІ

Таблиця 50

Рід	Називний відмінок (№ 1) <i>Хто?</i>	Родовий відмінок (№ 2) <i>У кого?</i>	Закінчення (№ 1–№ 2)
Чоловічий рід	Віктор□ брат Андрій дідусь Осама Микола батько	у Віктора у брата у Андрія у дідуся в Осами у Миколи у батька	□ + а й → я ь → я а → и о → а
	Алі	в Алі	–
Жіночий рід	мама	у мами	а → и
	Аманда викладачка	в Аманди у викладачки	
	Наталія Марія мати	у Наталі у Марії у матері	я → і (і)я → (і)ї и → і (ер + і)
	Мішель	у Мішель	–

51 РОДОВИЙ ВІДМІНОК ЗІ ЗНАЧЕННЯМ НАЛЕЖНОСТІ, ПРИСВІЙНОСТІ (У КОГО Є ХТО? ЩО?)

Таблиця 51

<i>У кого?</i> (№ 2)		<i>Хто?</i> (№ 1)	<i>Що?</i> (№ 1)
у Ніни у Тараса у Оксани	є	друг дідусь тато	підручник гаманець чай
у студента у викладача у лікаря у Сергія у Миколи у батька	є	подруга студентка асистент дідусь бабуся сини	комп'ютер журнал інструменти автомобіль яблуко будинок
у дівчини у Наталі у Марії у матері	є	одногрупники чоловік дочка дитина	словник папка фотографії діти

52 РОДОВИЙ ВІДМІНОК ЗІ ЗНАЧЕННЯМ НАПРЯМКУ РУХУ (ГЕОГРАФІЧНІ НАЙМЕНУВАННЯ)

Таблиця 52

Рід	Називний відмінок (№ 1) <i>Що?</i>	Родовий відмінок (№ 2) <i>Звідки?</i>	Закінчення (№ 1–№ 2)
Чоловічий рід	Еквадор□ Кіпр□ Китай Ізраїль	з Еквадору з Кіпру з Китаю з Ізраїлю	□ + у (для назви країни або краю, острова) й → ю (для назви країни) ь → ю (для назви країни)
	Київ□ Шанхай Тернопіль	з Києва із Шанхая з Тернополя	□ + а (для назви міста) й → я (для назви міста) ь → я (для назви міста)
Жіночий рід	Україна Ангола Полтава Вінниця Франція Сирія Польща Білорусь	з України з Анголи з Полтави з Вінниці з Франції з Сирії з Польщі з Білорусі	а → и я → і (і)я → (і)ї а → і після щ, ш, ч, ж + і ь → і
	Суми Черкаси	із Сум□ із Черкас□	и → □
	Конго Перу Чилі Зімбабве	з Конго з Перу із Чилі із Зімбабве	

Запам'ятайте!

Запоріжжя	із Запоріжжя
Рівне	із Рівного
Кривий Ріг	із Кривого Рогу
Хмельницький	із Хмельницького

53 РОДОВИЙ ВІДМІНОК ЗАПЕРЕЧЕННЯ

Таблиця 53

У кого? (№ 2)		Чого? (№ 2)	Кого? (№ 2)	Закінчення (№ 1 – № 2)
у Ніни у Омара у брата	<i>немає</i> <i>не було</i> <i>не буде</i>	словника уроку чаю портфеля	сина дідуся батька	□ + а (я) □ + у (ю) й → ю ь → я о → а
у Джесіки у Мурада у Сунди	<i>немає</i> <i>не було</i> <i>не буде</i>	пальта місця завдання		о → а е → я –
у Мігеля та Ахмеда у Грейсі у Юлії	<i>немає</i> <i>не було</i> <i>не буде</i>	ручки статті сім'ї інформації	подруги бабусі	а → и я → і 'я → ї (і)я → (і)ї
Де? (прислівники, № 6)				Чого? (№ 2)
тут на площі у бібліотеці в аудиторії на столі у підручнику		<i>немає</i> <i>не було</i> <i>не буде</i>		їдальні театру карти лінійки статті запитання

54 ВЖИВАННЯ ІМЕННИКІВ ІЗ КІЛЬКІСНИМИ ЧИСЛІВНИКАМИ

Таблиця 54

Рід	1 + називний відмінок (№ 1) однини	2, 3, 4 + називний відмінок (№ 1) множини	5, 6, багато, мало, скільки ... + родовий відмінок (№ 2) множини
Чоловічий рід	1 (один) рік□ 1 (один) олівець□ 1 (один) трамвай□ 1 (один) доцент□ 1 (один) викладач□	2 (два), 3, 4 роки 2 (два), 3, 4 олівці 2 (два), 3, 4 трамваї 2 (два), 3, 4 доценти 2 (два), 3, 4 викладачі	5 (п'ять) років 5 (п'ять) олівців 5 (п'ять) трамваїв 5 (п'ять) доцентів 5 (п'ять) викладачів
		-и, -і, -ї	-ів, -їв
Середній рід	1 (одне) вікно 1 (одне) місце 1 (одне) заняття	2 (два), 3, 4 вікна 2 (два), 3, 4 місця 2 (два), 3, 4 заняття	5 (п'ять) вікон□ 5 (п'ять) місць□ 5 (п'ять) занять□
		-а, -я	□
Жіночий рід	1 (одна) студентка 1 (одна) стаття 1 (одна) лабораторія 1 (одна) ручка 1 (одна) бабуся	2 (два), 3, 4 студентки 2 (два), 3, 4 статті 2 (два), 3, 4 лабораторії 2 (два), 3, 4 ручки 2 (два), 3, 4 бабусі	5 (п'ять) студенток□ 5 (п'ять) статей 5 (п'ять) лабораторій□ 5 (п'ять) ручок□ 5 (п'ять) бабусь□
		-и, -і, -(і)ї	□, -ей

Запам'ятайте!

два друга

два громадянина

чотири чоловіки

два імені

55 ВЖИВАННЯ РОДОВОГО ВІДМІНКА (ІМЕННИК + ІМЕННИК)

Таблиця 55

Відмінок		Приклади
1	<i>хто?</i>	Мені подобається фото <i>іноземного студента</i> .
2	<i>кого?</i>	На лекції не було брата <i>іноземного студента</i> .
3	<i>кому?</i>	Я купив зошит другу <i>іноземного студента</i> .
4	<i>кого?</i>	На занятті Мохаммед бачив одногрупника <i>іноземного студента</i> .
5	<i>з ким?</i>	Вчора Омар познайомився з батьком <i>іноземного студента</i> .
6	<i>на кому?</i>	Іспанський словник на столі <i>іноземного студента</i> .

56 ЗАКІНЧЕННЯ ІМЕННИКІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ В РОДОВОМУ ВІДМІНКУ ОДНИНИ

Таблиця 56

А – Я	У – Ю
1. Назви осіб, власні імена та прізвища: доцента, менеджера, Алексіса, Шевченка	1. Збірні поняття: світу, космосу, тексту, лісу, колективу
2. Назви одиничних предметів: зошита, стільця, словника, комп'ютера	2. Назви речовини, матеріалу: соку, чаю, цукру, меду <i>Але:</i> хліба, м'яса
3. Назви мір довжини, ваги, часу: грама, метра, відсотка, місяця, тижня, понеділка	3. Абстрактні поняття: аналізу, розвитку, процесу, способу, стану
4. Назви тварин, дерев: kota, клена, дуба	4. Назви установ, будівель: заводу, стадіону, університету, гуртожитку, музею, театру, магазину, банку
5. Назви грошових знаків: долара, фунта, рубля	5. Явища природи: вогню, вітру, снігу, граду, дощу
6. Назви машин і деталей: двигуна, комп'ютера, холодильника, автомобіля	6. Назви почуттів: болю, страху, жалю, сумніву
7. Терміни: атома, конуса, квадрата, сектора, відмінка. <i>Але:</i> виду, роду, методу, складу, способу	7. Назви річок, країн: Бугу, Дунаю, Китаю, Ірану, Кіпру
8. Назви міст: Кисва, Лондона, Львова	

57 ЗАКІНЧЕННЯ ІМЕННИКІВ У РОДОВОМУ ВІДМІНКУМНОЖИНИ

Таблиця 57

	Називний відмінок (№ 1)	Родовий відмінок (№ 2)	Закінчення
Чоловічий рід	програмісти – <i>хто?</i>	програмістів – <i>кого?</i>	-ів
	готелі – <i>що?</i>	готелів – <i>чого?</i>	-ів
	музеї – <i>що?</i>	музеїв – <i>чого?</i>	-їв
Жіночий рід	країни, вулиці, лекції – <i>що?</i>	країн, вулиць, лекцій – <i>чого?</i>	□
	відповіді – <i>що?</i>	відповідей – <i>чого?</i>	-ей
	ночі – <i>що?</i>	ночей – <i>чого?</i>	-ей
Середній рід	моря – <i>що?</i>	морів – <i>чого?</i>	-ів
	прислів'я – <i>що?</i>	прислів'їв – <i>чого?</i>	-їв
	міста – <i>що?</i>	міст – <i>чого?</i>	
	імена – <i>що?</i>	імен – <i>чого?</i>	
	питання – <i>що?</i>	питань – <i>чого?</i>	
	речення – <i>що?</i>	речень – <i>чого?</i>	

58 ОСНОВНЕ ЗНАЧЕННЯ ДАВАЛЬНОГО (№ 3) ВІДМІНКА

Таблиця 58

Відмінок	Питання	Значення відмінка	Приклад
Давальний (№ 3)	<i>Кому?</i> <i>Чому?</i>	виражає особу або предмет, для яких чи на користь яких відбувається дія	подарував <i>матері</i> , зателефонував <i>сестрі</i>
		означає фізичний або емоційний стан особи	<i>студентам</i> холодно, <i>Оксані</i> погано, <i>дівчині</i> весело
		вік особи чи предмета	<i>Джону</i> 20 років. <i>Університету</i> 50 років.
		виражає значення належності при іменниках	пам'ятник <i>Шевченку</i> вірш <i>дівчині</i> подарунки <i>хлопцям</i>
		побажання, порада	Я бажаю <i>сестрі</i> щастя!

59 ДІЄСЛОВА, ЯКІ КЕРУЮТЬ ДАВАЛЬНИМ ВІДМІНКОМ

Таблиця 59

давати – дати	дарувати – подарувати
телефонувати – зателефонувати	бажати – побажати
дзвонити – подзвонити	обіцяти – пообіцяти
говорити – поговорити	дозволяти – дозволити
казати – сказати	забороняти – заборонити
розповідати – розповісти	вірити – повірити
пояснювати – пояснити	відповідати – відповісти
допомагати – допомогти	подобатися – сподобатися
дякувати – подякувати	надсилати – надіслати
показувати – показати	приносити – принести
купувати – купити	радити – порадити

60 ЗАКІНЧЕННЯ ІМЕННИКІВ У ДАВАЛЬНОМУ ВІДМІНКУ

Таблиця 60

Рід	Називний відмінок (№ 1)		Давальний відмінок (№ 3)		Закінчення (№ 1 – № 3)	
	Що це?	Хто це?	Чому?	Кому?	Чому?	Кому?
Чоловічий рід (він) ▼	клас	брат	класу	брату (братові)	-у	-у (-ові)
	парк	тато	парку	тату (татові)		
		інженер		інженеру (інженерові)		
		товариш		товаришу (товаришеві)		
Середній рід (воно) ☀	село	дівча	селу	дівчаті	-у	-і
	море	дитя	морю	дитяті		
	завдання	хлоп'я	завданню	хлоп'яті		
Жіночий рід (вона) ▲	школа	сестра	школі	сестрі	-і	-і
	вулиця	Надя	вулиці	Наді		
	Англія	Марія	Англії	Марії		
Множина ...	соки	брати	сокам	братам	-ам	-ам
		інженери		інженерам		
	ножі	товариші	ножам	товаришам	-ям	-ям
		лікарі		лікарям		
		водії		водіям		
	ручки	сестри	ручкам	сестрам	-ам	-ам
		Наді		Надіям		
		Марії		Маріям		
	яблука		яблукам		-ам	-ам
знання	діти	знанням	дітям	-ям	-ям	

Запам'ятайте!

1. Чергування:	К/Ц (студентка – студентці) Г/З (подруга – подрузі), Х/С (Солоха – Солосі)	
2. Випадіння в суфіксах:	іноземець – іноземцю будинок – будинку день – дню	суф. ЕЦЬ – Е суф. ОК – О суф. ЕНЬ – Е

61 ОСНОВНЕ ЗНАЧЕННЯ ЗНАХІДНОГО (№ 4) ВІДМІНКА

Таблиця 61

Відмінок	Питання	Значення відмінка	Приклад
Знахідний (№ 4)	Кого? Що?	має значення прямого об'єкта	Я вітаю <i>брата</i> . Я бачу <i>картину</i> . Я відкриваю <i>вікно</i> .
	Куди?	визначення напрямку руху	Студент іде <i>в бібліотеку</i> . Вони ідуть <i>на стадіон</i> .
	Коли? Як довго?	визначення часу	Ми відпочивали <i>у неділю</i> . Тато працював <i>одну годину</i> .

62 ДІЄСЛОВА, ЩО КЕРУЮТЬ ЗНАХІДНИМ ВІДМІНКОМ

Таблиця 62

Зі значенням прямого об'єкта	Зі значенням істот	Зі значенням напрямку руху
бачити – побачити	бачити – побачити	іти (йти)
читати – прочитати	слухати – послухати	їхати
писати – написати	чути – почути	ходити
слухати – послухати	знати – пізнати	їздити
перекладати – перекласти	розуміти – зрозуміти	летіти
вчити – вивчити	запитувати – запитати	пливти
знати – пізнати	любити – полюбити	бігти
робити – зробити	кохати – покохати	поспішати
повторювати – повторити	вітати – привітати	запізнюватися
розуміти – зрозуміти	чекати – зачекати	
мати	пам'ятати – запам'ятати	

виконувати – виконати	запрошувати – запросити	
пояснювати – пояснити	забувати – забути	
розповідати – розповісти	згадувати – згадати	
дивитися – подивитися	зустрічати – зустріти	
відповідати – відповісти	проводжати – провести	
запитувати – запитати	відвідувати – відвідати	
їсти – поїсти	поважати	
пити – випити		
креслити – накреслити		
малювати – намалювати		
розв’язувати – розв’язати		
вирішувати – вирішити		
перевіряти – перевірити		
купувати – купити		
продавати – продати		
давати – дати		
брати – взяти		
дарувати – подарувати		
показувати – показати		
хотіти – захотіти		
отримувати – отримати		
співати – заспівати		
нести – принести		
везти – привезти		
<i>Про кого? Про що?</i>		
	мріяти – помріяти	
	думати – подумати	
	говорити – поговорити	
	розповідати – розповісти	
	писати – написати	
	читати – прочитати	
	запитувати – запитати	
	пам’ятати – запам’ятати	
	забувати – забути	

63 ВИКОРИСТАННЯ ЗНАХІДНОГО ВІДМІНКА

Таблиця 63

№	Запитання	Приклади	
1.	Дієслово + що? кого?	Я бачу <i>університет, зупинку, море, книги, ручки, вікна.</i> Я бачу <i>студента, студентку, студентів, студенток.</i>	
2.	Дієслово + про що? про кого?	Я пам'ятаю <i>про Еквадор, про Україну, про море, про телефони, про проблеми, про міста.</i> Я думаю <i>про брата, про маму, про друзів, про подруг.</i>	
3.	Коли? (дні тижня)	Я відпочиваю <i>у неділю і у суботу.</i>	
	Коли? (№ 4+тому)	Я бачив його <i>годину (місяць, три дні) тому.</i>	
	Коли? (через/за +№ 4)	Я буду вдома <i>через хвилину (годину) або за годину.</i>	
	Скільки часу? Як довго?	Ми працювали <i>весь тиждень (цілий день, одну годину, три години).</i>	
4.	Дієслово +	який?	Я бачу <i>технічний університет.</i>
		якого?	Я бачу <i>українського студента.</i>
		яке?	Я бачу <i>Чорне море.</i>
		яку?	Я знаю <i>українську граматику.</i> Я знаю <i>українську дівчину.</i>
		які?	Я бачу <i>нові університети.</i>
		яких?	Я знаю <i>нових студентів.</i>
5.	Дієслово +	чий?	Я бачу <i>наш університет.</i>
		чийого?	Я бачу <i>нашого студента.</i>
		чиє?	Я бачу <i>наше море.</i>
		чию?	Я бачу <i>твою ручку. Я бачу твою дівчину.</i>
		чийі?	Я бачу <i>ваші університети.</i>
		чийх?	Я бачу <i>ваших студентів.</i>
6.	Дієслово + кого?	Я знаю <i>його.</i>	
7.	Дієслово + про кого?	Я думаю <i>про нього.</i>	
8.	Дієслово руху + куди?	Я іду <i>в клас, у бібліотеку, на море.</i>	
9.	Грати + у що?	Я граю <i>у футбол.</i>	
10.	На кого він схожий?	Він схожий <i>на маму, на тата, на братів, на сестер.</i>	

**64 ЗНАХІДНИЙ ВІДМІНОК (№ 4)
ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ПРЯМОГО ОБ'ЄКТА**

Таблиця 64

Називний відмінок (№ 1) <i>Хто?</i>	<i>Що робить (роблять)?</i>	Знахідний відмінок (№ 4) <i>Що?</i>
Фарес	пише	текст□ (ч. р.) диктант□ (ч. р.) лист□ (ч. р.)
Еріка	перекладає	речення (с. р.) слово (с. р.)
Студенти	слухають	музику (ж. р.) інформацію (ж. р.)
Брати	читають	газети й журнали (мн.) статті, слова
<i>Хто?</i>	<i>Що робить (роблять)?</i>	<i>Кого?</i>
Алекс	знає	Себастьяна й Наталю
Марія	фотографує	Марселу й Данієля
Хлопець	бачить	Хусаму й Аманду

65 ЗНАХІДНИЙ ВІДМІНОК ІСТОТ (№ 4)

Таблиця 65

Рід	Називний відмінок (№ 1) <i>Хто?</i>	Знахідний відмінок (№ 4) <i>Кого?</i>	Закінчення (№ 1–№ 4)
Чоловічий рід	будівельник□ лікар□ батько викладач товариш учитель водій Микола	будівельника лікаря батька викладача товариша учителя водія Миколу	□ + а -ар + я о → а ч + а ш + а ь → я (і)й → (і)я а → у
	Алі Бенвінду	Алі Бенвінду	– –
Жіночий рід	студентка Наталія Юлія мати	студентку Наталю Юлію Матір	а → у я → ю (і)я → (і)ю –
	Соланж Грейсі Джозелін	Соланж Грейсі Джозелін	–

**66 ЗНАХІДНИЙ ВІДМІНОК (№ 4)
ЗІ ЗНАЧЕННЯМ НАПРЯМКУ РУХУ**

Таблиця 66

Називний відмінок (№ 1) <i>Хто?</i>	<i>Що робить (роблять)?</i>	<i>Куди? (№ 4, № 2)</i>	Рід
Хорхе Мігель студент Хусам батько Роза сестра	іде (йде), їде іде (йде), їде іде (йде), їде	в університет□ – до університету у гуртожиток□ – до гуртожитку у музей – до музею у готель – до готелю	Чоловічий рід
студенти друзі	їдуть (йдуть), їдуть	у бібліотеку – до бібліотеки у їдальню – до їдальні у лабораторію – до лабораторії	Жіночий рід
		у посольство – до посольства на море – до моря	Середній рід

**67 ЗНАХІДНИЙ ВІДМІНОК ЗІ ЗНАЧЕННЯМ НАПРЯМКУ РУХУ
(ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ)**

Таблиця 67

Рід	Називний відмінок (№ 1) <i>Що?</i>	<i>Куди?</i>	Закінчення
Чоловічий рід	Камерун□ Китай Ізраїль	у Камерун□ у Китай в Ізраїль	□ – □ й – й ь – ь
Жіночий рід	Україна Ангола Сирія	в Україну в Анголу у Сирію	а → у і(я) → і(ю)
Середній рід	Кіто Зімбабве Закарпаття Запоріжжя	у Кіто у Зімбабве у Закарпаття у Запоріжжя	– – – –

Запам'ятайте!

на завод	на урок	на вулицю	на вокзал	на дискотеку
на фабрику	на заняття	на площу	на стадіон	на кухню
на роботу	на перерву	на екскурсію	на базар	на захід
на зупинку	на лекцію	на виставку	на море	на схід
на кафедру	на екзамен	на концерт	на річку	на південь
на зустріч	на виставу	на пошту	на озеро	на північ

68 ЗАКІНЧЕННЯ ІМЕННИКІВ У ЗНАХІДНОМУ ВІДМІНКУ

Таблиця 68

Рід	Називний відмінок (№ 1)		Знахідний відмінок (№ 4)		Закінчення (№ 1–№ 4)	
	Що це?	Хто це?	Що?	Кого?	Що?	Кого?
Чоловічий рід (він) ▼	сік	брат тато інженер	сік	брата тата інженера	-	-а
	чай готель	Андрій вчитель лікар	чай готель	Андрія вчителя лікаря	-	-я
		Микола		Миколу		-у
		суддя		суддю		-ю
Середній рід ☀	молоко	дівча	молоко	дівча	-	-
	море	дитя	море	дитя		
	завдання	хлоп'я	завдання	хлоп'я		
Жіночий рід (вона) ▲	кава	сестра	каву	сестру	-у	-у
	таблиця	Зоя	таблицю	Зою	-ю	-ю
	Англія	Марія	Англию	Марію		
		мати		матір		
Множина ...	соки	брати інженери лікарі	соки	братів інженерів лікарів	-	-ів
	трамваї	водії	трамваї	водіїв	-	-їв
	ручки	сестри	ручки	сестер	-	-
	яблука		яблука		-	-
	моря		моря		-	-
Увага!		діти		дітей		-ей
		люди		людей		
		гості		гостей		
		матері		матерів		-ів

Увага!

Іменники жіночого роду на **-ка** (студентка, спортсменка, ручка, вішалка) у знахідному відмінку множини отримують голосний **-о-** перед **-к-**:

донька – доньок, студентка – студенток, спортсменка – спортсменок.

Іменники чоловічого роду з суфісмом **-ець, -ень** втрачають **-е-**:

отець – отця, день – дня.

69 ОСНОВНЕ ЗНАЧЕННЯ ОРУДНОГО (№ 5) ВІДМІНКА

Таблиця 69

Відмінок	Питання	Значення відмінка	Приклад
Орудний (№ 5)	Ким?	суб'єкт дії	Проект зроблений <i>архітектором.</i>
		професія, рід занять	працювати <i>програмістом</i> , він хоче бути <i>лікарем</i>
	Чим?	знаряддя дії (інструмент)	писати <i>олівцем</i> , користуватися <i>телефоном</i>
		засобу пересування	їхати <i>поїздом</i> , летіти <i>літаком</i>
	З ким? З чим?	спільність, сумісність	Мати з <i>дочкою</i> ідуть в парк. Він гуляє з <i>братом</i> . Пити чай з <i>лимоном</i> .
	Де?	місце дії	Він гуляє <i>парком</i> . Корабель пливе <i>морем</i> . Літак летить <i>над містом</i> . Накреслить коло <i>під схемою</i> . <i>Перед їхнім будинком</i> є дитячий майданчик. <i>Переді мною</i> чудова картина. Стадіон знаходиться <i>за університетом</i> . Ми сидимо <i>за столом</i> . Лікарня знаходиться <i>між вокзалом і ринком</i> .
	Коли?	час дії	<i>Весною</i> будуть канікули. <i>Останнім часом</i> я почав захоплюватися футболом. <i>Цими днями</i> приїдуть іноземці. Ми підемо в театр <i>іншим разом</i> . <i>Перед уроком</i> я зайшов до декана.
	Як?	ознака дії	Студент читає книгу з <i>цікавістю</i> . Іноземні студенти вже добре розмовляють <i>українською мовою</i> .

70 ДІЄСЛОВА, ЩО КЕРУЮТЬ ОРУДНИМ ВІДМІНКОМ

Таблиця 70

бути – стати	говорити – поговорити	радитися – порадитися
займатися – зайнятися	розмовляти – порозмовляти	погоджуватися – погодитися
цікавитися – зацікавитися	знайомитися – познайомитися	сперечатися – посперечатися
захоплюватися – захопитися	зустрічатися – зустрітися	домовлятися – домовитися
писати – написати	товаришувати – потоваришувати	працювати – попрацювати
малювати – намалювати	дружити – подружитися	відпочивати – відпочити
креслити – накреслити	сваритися – посваритися	фотографуватися – сфотографуватися
користуватися – покористуватися	листуватися – полистуватися	гуляти – погуляти
їхати – поїхати	вітатися – привітатися	танцювати – потанцювати
летіти – літати	прощатися – попрощатися	грати – пограти

71 ВИКОРИСТАННЯ ОРУДНОГО ВІДМІНКА

Таблиця 71

1.	Ким?	Мій батько працює <i>лікарем</i> , а я буду <i>інженером</i> . Я захоплююсь <i>своїм батьком</i> .
2.	Чим?	Студентка пише <i>крейдою</i> на дошці. Я їду додому <i>трамваєм</i> або <i>автобусом</i> . Ми цікавимося <i>авіацією</i> . Я щодня користуюся <i>громадським транспортом</i> . Майстер задоволений <i>вашою роботою</i> .
3.	З ким?	Максим розмовляє <i>із сестрою</i> по телефону.
4.	З чим?	Мій друг любить каву з <i>молоком</i> . Ми привітали Карлоса з <i>днем народження</i> . Я ходжу на заняття не з <i>папкою</i> , а <i>із сумкою</i> .
5.	Де? <i>над</i> <i>під</i> <i>перед</i> <i>за</i> <i>поруч з</i> <i>між</i>	Ми часто гуляємо <i>вулицями</i> нашого міста та <i>центрального парком</i> . Корабель пливе <i>морем</i> . Літак летить <i>над містом</i> . Накресліть коло <i>під схемою</i> . <i>Перед їхнім будинком</i> розташований дитячий майданчик. <i>Переді мною</i> чудова картина. Стадіон знаходиться <i>за університетом</i> . Ми сидимо <i>за столом</i> . <i>Поруч з фонтаном</i> є квіти. Лікарня знаходиться <i>між вокзалом і ринком</i> .
6.	Між ким?	<i>Між еквадорцями</i> вірна дружба.
7.	Між чим?	<i>Між нашими країнами</i> міцна дружба.
8.	Коли? <i>перед</i>	<i>Останнім часом</i> я почав захоплюватися футболом. <i>Цими днями</i> прийдуть іноземці. Ми підемо в театр <i>іншим разом</i> . <i>Весною, літом, осінню, зимою</i> ми працюємо та відпочиваємо. <i>Перед уроком</i> я зайшов до декана.
9.	Як?	Деякі іноземці вже добре розмовляють <i>українською мовою</i> .

**72 ОРУДНИЙ ВІДМІНОК (№ 5)
ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ПРОФЕСІЇ, РОДУ ЗАНЯТЬ**

Таблиця 72

Рід	Хто? (№ 1)		Ким? (№ 5)	Закінчення (№ 1–№ 5)
Чоловічий рід	Я	хочу бути	інженером програмістом	□ + ом
	Він Андерсон Фабріціо друг	хоче бути	вчителем перекладачем лікарем водієм	ь → ем ч + ем (а)р + ем й → ем
Жіночий рід	Грейсі Аманда сестра	хоче бути	артисткою вчителькою нянею	а → ою я → ею

73 ОРУДНИЙ ВІДМІНОК (№ 5) ЗІ ЗНАЧЕННЯМ СУМІСНОСТІ

Таблиця 73

Рід	Називний відмінок (№ 1) Хто?	Орудний відмінок (№ 5) (з) ким?	Закінчення (№ 1–№ 5)
Чоловічий рід	Мурад□ Віталій викладач товариш учитель батько Микола	(з) Мурадом (з) Віталієм (з) викладачем (з) товаришем (з) учителем (з) батьком (з) Миколою	□ + ом й → ем ч + ем ш + ем ь → ем о → ом а → ою
	Бакарі	(з) Бакарі	
Жіночий рід	Еріка Оля Марія мати	(з) Ерікою (з) Олею (з) Марією (з) матір'ю	а → ою я → ею (і)я → (і)єю ір + 'ю
	Соланж	–	–
	Грейсі	–	–
	Джозелін	–	–

74 ЗАКІНЧЕННЯ ІМЕННИКІВ В ОРУДНОМУ ВІДМІНКУ

Таблиця 74

Рід	Називний відмінок (№ 1)		Орудний відмінок (№ 5)		Закінчення	
	Що це?	Хто це?	Чим?	Ким?	№ 1	№ 5
▶ Чоловічий рід	автобус□	інженер□	автобусом	інженером	□	-ом
	олівець	вчитель	олівцем	вчителем	-ь	-ем
		лікар		лікарем	-ар	-ем
	трамвай	водій	трамваєм	водієм	-й	-єм
☀ Середній рід	село		селом		-о	-ом
	море		морем		-е	-ем
	знання		знанням		-я	-ям
▲ Жіночий рід	машина	студентка	машиною	студенткою	-а	-ою
	вулиця	відмінниця	вулицею	відмінницею	-я	-ею
	мрія	Юлія	мрією	Юлією	-ія	-ією
... Множина	автобуси	професори	автобусами	професорами	-и	-ами
	олівці	вчителі	олівцями	вчителями	-і	-
		лікарі		лікарями	-арі	
	трамваї	водії	трамваями	водіями	-ї	ями
	села		селами		-а	-ами
	моря		морями		-я	-ями
	знання		знаннями		-ння	-ями
	машини	сестри	машинами	сестрами	-и	-ами
		дівчати		дівчатами	-а	-ами
вулиці	Юлії	вулицями	Юліями	-і, -ї, -ії	-ями	

75 ОСНОВНЕ ЗНАЧЕННЯ МІСЦЕВОГО (№ 6) ВІДМІНКА

Таблиця 75

Відмінок	Питання	Значення відмінка	Приклад
Місцевий відмінок вживається лише з прийменниками на, у (в), о (об), по, при			
Місцевий (№ 6)	<i>Де?</i>	місце дії	Я живу в Україні. Він вчиться у ВНТУ.
	<i>На чому?</i>	знаряддя дії (інструмент)	Працювати на комп'ютері.
		засіб пересування	Їхати на автобусі.
	<i>Коли?</i>	час дії (година, місяць, рік)	Я приїхав у вересні. Я народився у тисяча дев'ятсот дев'яносто першому році. Перший урок починається о восьмій годині п'ятнадцять хвилин.

76 ДІЄСЛОВА, ЩО КЕРУЮТЬ МІСЦЕВИМ ВІДМІНКОМ

Таблиця 76

жити – пожити	працювати – попрацювати	сидіти – посидіти
бути – побути	відпочивати – відпочити	лежати – полежати
вчитися – вивчитися	гуляти – погуляти	стояти – постояти
навчатися – навчитися	снідати – поснідати	висіти – повисіти
народжуватися – народитися	обідати – пообідати	спати – поспати
знаходитися	вечеряти – повечеряти	грати – пограти

77 МІСЦЕВИЙ ВІДМІНОК (№ 6) ЗІ ЗНАЧЕННЯМ МІСЦЯ

Таблиця 77

Рід	Називний відмінок (№ 1) <i>Що?</i>	Місцевий відмінок (№ 6) <i>Де?</i>	Закінчення (№ 1–№ 6)
Чоловічий рід	магазин□ музей□ санаторій словник□	у магазині у музеї у санаторії у словнику	□ + і й → ї (і)й → (і)ї □ + у
Жіночий рід	кімната площа вулиця аудиторія	у кімнаті на площі на вулиці в аудиторії	а → і а → і я → і (і)я → (і)ї
Середній рід	озеро море місто подвір'я	на озері на морі у місті на подвір'ї	о → і е – і о → і 'я → ї

Зам'ятайте!

Чергування:

Г/З

К/Ц

Х/С

книга – у книзі

виставка – на виставці

поверх – на поверсі

підлога – на підлозі

річка – у річці

універмаг – в універмазі

бік – на боці

78 МІСЦЕВИЙ ВІДМІНОК (№ 6) ЗІ ЗНАЧЕННЯМ МІСЦЯ (ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ)

Таблиця 78

Рід	Називний відмінок (№ 1) <i>Що?</i>	Місцевий відмінок (№ 6) <i>Де?</i>	Закінчення (№ 1–№ 6)
Чоловічий рід	Еквадор□ Китай Ізраїль	в Еквадорі у Китаї в Ізраїлі	□ + і й → ї ь → і
Жіночий рід	Україна Португалія Білорусь	в Україні у Португалії у Білорусі	а → і (і)я → (і)ї ь → і
Середній рід	місто море Закарпаття	у місті на морі у Закарпатті	о → і е → і я → і

**79 ВЖИВАННЯ ПРИЙМЕННИКІВ У (В), НА
В МІСЦЕВОМУ ВІДМІНКУ (№ 6)**

Таблиця 79

Закритий простір	Континенти, країни, населені пункти	Відкритий простір	Сторони світу, острови, водні об'єкти	Захід, учбова дія
У (В)		НА		
у кімнаті в аудиторії в університеті у гуртожитку у бібліотеці у театрі у музеї у лікарні у деканаті в аптеці у таксі	в Африці у країні в Україні у Сирії у місті у Києві у селі	на вулиці на площі на проспекті на зупинці на стадіоні	на півночі на півдні на сході на заході на озері на Дніпрі на морі	на концерті на екскурсії на виставці на уроці на лекції на іспиті на консультації на практиці на конференції на заліку

Запам'ятайте!

на фабриці   на ринку   у парку   на пошті   на заводі
на базарі   на поверсі   на курсі   на факультеті

80 ЗАКІНЧЕННЯ ІМЕННИКІВ У МІСЦЕВОМУ ВІДМІНКУ

Таблиця 80

Рід	Називний відмінок (№ 1)		Місцевий відмінок (№ 6)		Закінчення (№ 1 – № 6)	
	Що це?	Хто це?	Де?	На кому?	Де?	На кому?
Чоловічий рід (він) ▼	клас	брат	у класі	на братові	-і	-ові
		тато		на татові	-о	-ові
	готель	вчитель	у готелі	на вчителеві	-і	-еві
	музей	водій	у музеї	на водієві	-ї	-єві
		Микола		на Миколі		-і
		суддя		на судді		-і

	Крим		у Криму		(-к, - ак, -ик, - ок, - ко) -у	
	парк		у саду			
	сад		у парку			
Середній рід (воно) ☀	молоко	дівча	у молоці	на дівчаті	-і	-і
	море	дитя	на морі	на дитяті		
	життя	хлоп'я	у житті	на хлоп'яті		
Жіночий рід (вона) ▲	кава	сестра	у каві	на сестрі	-і	-і
	таблиця	Надя	у таблиці	на Наді		
	Англія	Марія	в Англії	на Марії		
		мати		на матері		-і
Множина •••	соки	брати	у соках	на братах	-ах	-ах
	ножі		на ножах			
	готелі	лікарі	у готелях	на лікарях		
	музеї	водії	у музеях	на водіях		
	ручки	сестри	на ручках	на сестрах		
	яблука		у яблуках			
	завдання	діти	у завданнях	на дітях		
	люди		на людях			

81 ВИРАЖЕННЯ МІСЦЯ І НАПРЯМУ

Таблиця 81

<i>Де?</i>	<i>Куди?</i>	<i>Звідки?</i>
Місцевий відмінок (№ 6) (бути, працювати, жити, відпочивати)	Знахідний відмінок (№ 4) (іти, їхати)	Родовий відмінок (№ 2) (прийти, приїхати, повернутися)
у (в) → з (із)		
у Львові у лікарні у гуртожитку	до Львова у лікарню у гуртожиток□	зі Львова з лікарні з гуртожитку

на → з (із)

на заводі на площі на озері	на завод□ на площу на озеро	із заводу з площі з озера
<i>Де? (місце) = У кого? (особа)</i> місцевий відмінок родовий відмінок (№ 6) (№ 2)	<i>Куди? (місце) = До кого? (особа)</i> знахідний відмінок давальний відмінок (№ 4) (№ 3)	<i>Звідки? (місце) = Від кого? (особа)</i> родовий відмінок родовий відмінок (№ 2) (№ 2)
у деканаті у ректора	у деканат до ректора	з деканату від ректора
у Вінниці у мами	у Вінницю до мами	з Вінниці від мами
у будинку у брата	у будинок до брата	з будинку від брата

82 ПРИКМЕТНИК

Таблиця 82

Прикметник – самостійна повнозначна частина мови (початкова форма – називний відмінок однини чоловічого роду)		
Виражає ознаку предмета		
Відповідає на питання		
Який? Яка? Яке? Які?		Чий? Чия? Чие? Чий?
<i>Новий, нова, нове, нові</i>		<i>Батьків, батькова, батькове, батькові</i>
Має розряди за значенням		
Якісні	Відносні	Присвійні
<i>Червоний, теплий, смачний, веселий</i>	<i>Пшеничний, ранковий, закордонний</i>	<i>Материнський, студентський</i>
Утворюють ступені порівняння		
Вищий	Найвищий	
<i>Розумніший</i>	<i>Найрозумніший</i>	
Змінюються за родами		
Чоловічий рід	Жіночий рід	Середній рід
Який? Чий?	Яка? Чия?	Яке? Чие?
<i>Білий, холодний, цікавий</i>	<i>Біла, холодна, цікава</i>	<i>Біле, холодне, цікаве</i>
Змінюються за числами		
Однина	Множина	
<i>Кривий, смачний, гарячий</i>	<i>Криві, смачні, гарячі</i>	

Змінюються за відмінками

Називний	Який? Чий?	Яка? Чия?	Яке? Чие?	Які? Чиї?
Родовий	Якого? Чийого?	Якої? Чієї?	Якого? Чийого?	Яких? Чиїх?
Давальний	Якому? Чієму?	Якій? Чійій?	Якому? Чієму?	Яким? Чиїм?
Знахідний	Який? Якого? Чий? Чийого?	Яку? Чію?	Який? Якого? Чий? Чийого?	Які? Яких? Чиї? Чиїх?
Орудний	Яким? Чиїм?	Якою? Чією?	Яким? Чиїм?	Якими? Чиїми?
Місцевий	(На) якому? (На) чієму?	(На) якій? (На) чійій?	(На) якому? (На) чієму?	(На) яких? (На) чиїх?

83 РОДОВІ ЗАКІНЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

Таблиця 83

Основа на	Чоловічий рід	Середній рід	Жіночий рід	Множина
	<i>Який?</i>	<i>Яке?</i>	<i>Яка?</i>	<i>Які?</i>
твердий приголосний	іноземний, квадратний, смачний, добрий	іноземне, квадратне, смачне, добре	іноземна, квадратна, смачна, добра	іноземні, квадратні, смачні, добрі
м'який приголосний (н')	синій, осінній	сине, осіннє	синя, осіння	сині, осінні
	-ий, -ій	-е, -є	-а, -я	-і

84 УТВОРЕННЯ ФОРМ МНОЖИНИ ПРИКМЕТНИКІВ

Таблиця 84

Закінчення в однині	Приклади	Закінчення в множині	Приклади
-ий	зелений	-і	зелені
-а	зелена		
-е	зелені		
-ій	синій		сині
-я	синя		
-є	сине		

85 РОЗЯДИ ПРИКМЕТНИКІВ ЗА ЗНАЧЕННЯМ

Таблиця 85

	Значення	Приклади
Якісні прикметники	<p>Вказують на ознаку предмета та особи.</p> <p>Утворюють ступені порівняння та антонімічні пари. Означають:</p> <ul style="list-style-type: none"> - колір - смак - запах - вага - вік - форма - зовнішні та внутрішні властивості 	<p>червоний, сірий; солодкий, кислий; ароматний; легкий, важкий; молодий, старий; прямий, короткий; вихований, сміливий</p>
Відносні прикметники	<p>Називають ознаки особи та предмета за його відношенням до:</p> <ul style="list-style-type: none"> - матеріалу - явища - призначення - місця - часу - числа - абстрактного поняття <p>Утворюються переважно від іменників</p>	<p>металевий, скляний; дощовий; шкільний, заводський; місцевий; сьогоднішній; подвійний; політичний, науковий</p>
Присвійні прикметники	<p>Вказують на належність предмета якійсь істоті і відповідають на питання <i>Чий? Чия? Чий? Чий?</i> Творються лише від назв істот:</p> <ul style="list-style-type: none"> - від назв людей за допомогою суфіксів <i>-ів- (-їв-), -ин- (-їн-)</i>; - від назв тварин за допомогою суфіксів <i>-ач- (-яч-), -ин- (-їн-)</i> 	<p>Джонів, сестрин, Софіїн; собачий, котячий, качиний</p>

86 СТУПЕНІ ПОРІВНЯННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

Таблиця 86

Початкова форма	Вищий ступінь		Найвищий ступінь	
	проста форма (із суфіксами -ш, -іш)	складена форма (зі словами більш, менш) + початкова форма	проста форма (най + вищий ступінь)	складена форма (зі словами найбільш, найменш) + початкова форма
холодний	холодніший	більш холодний	найхолодніший	найбільш холодний
Сьогодні <i>холодний</i> день.	Сьогодні день <i>холодніший</i> , ніж учора.		Сьогодні <i>найхолодніший</i> день.	

Запам'ятайте!

-к- / Ø: рідкий – рідший	г, ж + жч: дорогий – дорожчий
-ок- / Ø: глибокий – глибокий	с/щ: високий – вищий
-ек- / Ø: далекий – дальший	

87 ВІДМІНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ

Таблиця 87

	Відмінок	Питання	Закінчення -ий	Закінчення -ій
1	Називний	Який?	червоний	давній
2	Родовий	Якого?	червоного	давнього
3	Давальний	Якому?	чрвоному	давньому
4	Знахідний	Який? Якого?	червоний, червоного	давній, давнього
5	Орудний	Яким?	червоним	давнім
6	Місцевий	У якому?	у червоному	на давньому

88 ВІДМІНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ СЕРЕДНЬОГО РОДУ

Таблиця 88

	Відмінок	Питання	Закінчення -е	Закінчення -є
1	Називний	<i>Яке?</i>	холодне	літнє
2	Родовий	<i>Якого?</i>	холодного	літнього
3	Давальний	<i>Якому?</i>	холодному	літньому
4	Знахідний	<i>Яке?</i>	холодне	літнє
5	Орудний	<i>Яким?</i>	холодним	літнім
6	Місцевий	<i>У якому?</i>	у холодному	на літньому

89 ВІДМІНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ ЖІНОЧОГО РОДУ

Таблиця 89

	Відмінок	Питання	Закінчення -а	Закінчення -я
1	Називний	<i>Яка?</i>	весела	синя
2	Родовий	<i>Якої?</i>	веселої	синьої
3	Давальний	<i>Якій?</i>	веселій	синій
4	Знахідний	<i>Яку?</i>	веселу	синю
5	Орудний	<i>Якою?</i>	веселою	синьою
6	Місцевий	<i>У якій?</i>	у веселій	на синій

90 ВІДМІНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ У МНОЖИНІ

Таблиця 90

	Відмінок	Питання	Приклади		
1	Називний	<i>Які?</i>	великі	дорогі	осінні
2	Родовий	<i>Яких?</i>	великих	дорогих	осінніх
3	Давальний	<i>Яким?</i>	великим	дорогим	осіннім
4	Знахідний	<i>як Н. або Р.</i>	великі, великих	дорогі, дорогих	осінні, осінніх
5	Орудний	<i>Якими?</i>	великими	дорогими	осінніми
6	Місцевий	<i>На яких?</i>	на великих	на дорогих	на осінніх

91 СПОСОБИ ТВОРЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

Таблиця 91

Якісні прикметники	Відносні прикметники	Присвійні прикметники
<p>Префікси: несмачний, прадавній, замалий</p>	<p>Префікси: беззахисний, трансатлантичний, приміський</p>	<p>Суфікси -ин-(-ін-) – для утворення прикметників від іменників I відміни та іменника мати: студентчин, Миколин, материн, Марїїн</p>
<p>Суфікси, що надають прикметникам нових відтінків у значенні: чорнявий, смаченький, сильнющий, величезний</p>	<p>Суфікси -ськ-, -цьк-, -зьк-, -ан- (-ян-), -ов-, -ев-, -н-: студентський, вінницький, картопляний, рисовий, металевий, мідний.</p>	<p>Суфікси -ів-(-їв-), -ов-, -ев-(-єв-) для творення прикметників від іменників II відміни: дядьків, Хайрове, водіїв, Данієлева</p>
<p>Суфікси, що надають прикметникам нового значення: зубастий, язикатий, колючий</p>	<p>Префікси не-, без-, над-, до- і суфікси -н-, -ов-, -альн-, -к-: невичерпний, безжальний, понаднормовий</p>	

92 ЧИСЛІВНИК

Таблиця 92

Числівник – самостійна повнозначна частина мови (початкова форма – називний відмінок)				
Означає кількість предметів та їхній порядок при лічбі				
Відповідає на питання				
Скільки?		Котрий? Котра? Котре? Котрі?		
Має розряди за значенням				
Кількісні				Порядкові
Власне кількісні	Неозначено- кількісні	Збірні	Дробові	<i>третій, восьмий, тринадцятий, двадцять четвертий, сто перший</i>
<i>один, сім, дванадцять, сорок вісім</i>	<i>багато, мало, декілька, безліч</i>	<i>двоє, троє, десятеро</i>	<i>три четвертих, п'ять цілих, шість десятих</i>	
Поділяється на групи за будовою				
Прості		Складні	Складені	
<i>один, сорок, багато, трос</i>		<i>тринадцять, п'ятдесят, двісті, кількасот, півтора</i>	<i>шістдесят вісім, триста двадцять чотири, три тисячі двісті два</i>	
Змінюється за відмінками				
Відмінок	Кількісні числівники		Порядкові числівники	
Називний	Скільки?		Котрий?	
Родовий	Скількох?		Котрого?	
Давальний	Скільком?		Котрому?	
Знахідний	Скільки? Скількох?		Котрий? Котрого?	
Орудний	Скількома?		Котрим?	
Місцевий	(На) скількох?		(На) котрому?	

93 РОЗРЯДИ ЧИСЛІВНИКІВ ЗА ЗНАЧЕННЯМ

Таблиці 93

Розряди числівників		Значення	Приклади
Кількісні числівники	Власне кількісні	Називають точну кількість предметів та осіб	<i>Один, два, тринадцять, сорок, двісті, тисяча, мільйон</i>
	Неозначено-кількісні	Не вказують на точну кількість предметів	<i>Багато тижнів, чимало людей, чимало років</i>
	Збірні	Означають кількість предметів як їхню сукупність	<i>Двоє, четверо, тридцятьоро</i>
	Дробові	Означають не цілі, а дробові величини у поєднанні з цілими числами або без них	<i>Три четвертих, п'ять цілих сім десятих</i>
Порядкові	Означають порядок при лічбі, змінюються за родами, числами та відмінками, узгоджуючись з іменниками		<i>Третій, восьмий, тридцять шостий</i>

94 ГРУПИ ЧИСЛІВНИКІВ ЗА БУДОВОЮ

Таблиця 94

Прості	Складні	Складені
Мають один корінь	Утворені з двох числівників, об'єднаних в одне слово	Складаються з двох і більше простих чи складних числівників окремо взятих
власне кількісні (<i>один – десять, сорок, сто, тисяча, мільйон, мільярд</i>); неозначено-кількісні (<i>багато, мало, декілька</i>); збірні (<i>двоє – десятеро</i>)	назви чисел другого десятка (11–19), назви десятків (20–90, крім 40), назви сотень (200–900); неозначено-кількісні (<i>кількадесят, кількасот, кільканадцять</i>); збірні (<i>одинадцятро, дванадцятро</i>); дробові (<i>півтора, півтораста</i>)	<i>сорок шість, сто тридцять вісім, три мільйони</i>

95 КІЛЬКІСНІ ЧИСЛІВНИКИ

Таблиця 95

1	Один	21	Двадцять один	200	Двісті
2	Два	22	Двадцять два	300	Триста
3	Три	23	Двадцять три	400	Чотириста
4	Чотири	24	Двадцять чотири	500	П'ятсот
5	П'ять	25	Двадцять п'ять	600	Шістсот
6	Шість	26	Двадцять шість	700	Сімсот
7	Сім	27	Двадцять сім	800	Вісімсот
8	Вісім	28	Двадцять вісім	900	Дев'ятсот
9	Дев'ять	29	Двадцять дев'ять	1000	Тисяча
10	Десять	30	Тридцять	2000	Дві тисячі
11	Одинадцять	31	Тридцять один	3000	Три тисячі
12	Дванадцять	32	Тридцять два	4000	Чотири тисячі
13	Тринадцять	33...	Тридцять три	5000	П'ять тисяч
14	Чотирнадцять	40	Сорок	6000	Шість тисяч
15	П'ятнадцять	50	П'ятдесят	7000	Сім тисяч
16	Шістнадцять	60	Шістдесят	8000	Вісім тисяч
17	Сімнадцять	70	Сімдесят	9000	Дев'ять тисяч
18	Вісімнадцять	80	Вісімдесят	10000...	Десять тисяч
19	Дев'ятнадцять	90	Дев'яносто	100000...	Сто тисяч
20	Двадцять	100	Сто	1000000	Мільйон

96 ТВОРЕННЯ ПОРЯДКОВИХ ЧИСЛІВНИКІВ

Таблиця 96

Скільки?	<i>Котрий?</i>	<i>Котра?</i>	<i>Котре?</i>	<i>Котрі?</i>
	Чоловічий рід	Жіночий рід	Середній рід	Множина
1	перший	перша	перше	перші
2	другий	друга	друге	другі
3	третій	третья	третє	треті
4	четвертий	четверта	четверте	четверті
5	п'ятий	п'ята	п'яте	п'яті
6	шостий	шоста	шосте	шості
7	сьомий	сьома	сьоме	сьомі
8	восьмий	восьма	восьме	восьмі
9	дев'ятий	дев'ята	дев'яте	дев'яті
10	десятий	десята	десяте	десяті
11	одинадцятий	одинадцята	одинадцятє	одинадцяті
12	дванадцятий	дванадцята	дванадцятє	дванадцяті
13	тринадцятий	тринадцята	тринадцятє	тринадцяті
14	чотирнадцятий	чотирнадцята	чотирнадцятє	чотирнадцяті
15	п'ятнадцятий	п'ятнадцята	п'ятнадцятє	п'ятнадцяті
16	шістнадцятий	шістнадцята	шістнадцятє	шістнадцяті
17	сімнадцятий	сімнадцята	сімнадцятє	сімнадцяті
18	вісімнадцятий	вісімнадцята	вісімнадцятє	вісімнадцяті
19	дев'ятнадцятий	дев'ятнадцята	дев'ятнадцятє	дев'ятнадцяті
20	двадцятий	двадцята	двадцятє	двадцяті
21	двадцять	двадцять перша	двадцять перше	двадцять перші
30	тридцятий	тридцята	тридцятє	тридцяті
40	сороковий	сорокова	сорокове	сорокові
50	п'ятдесятий	п'ятдесята	п'ятдесяте	п'ятдесяті
60	шістдесятий	шістдесята	шістдесяте	шістдесяті
70	сімдесятий	сімдесята	сімдесяте	сімдесяті
80	вісімдесятий	вісімдесята	вісімдесяте	вісімдесяті
90	дев'яностий	дев'яноста	дев'яносте	дев'яності
100	сотий	сота	соте	соті
101	сто перший	сто перша	сто перше	сто перші
110	сто десятий	сто десята	сто десяте	сто десяті
120	сто двадцятий	сто двадцята	сто двадцятє	сто двадцяті
200	двохсотий	двохсота	двохсоте	двохсоті
201	двісті перший	двісті перша	двісті перше	двісті перші

300	трьохсотий	трьохсота	трьохсоте	трьохсоті
302	триста другий	триста друга	триста друге	триста другі
400	чотирьохсотий	чотирьохсота	чотирьохсоте	чотирьохсоті
403	чотириста третій	чотириста третя	чотириста трете	чотириста треті
500	п'ятисотий	п'ятисота	п'ятисоте	п'ятисоті
504	п'ятсот четвертий	п'ятсот четверта	п'ятсот четверте	п'ятсот четверті
600	шестисотий	шестисота	шестисоте	шестисоті
605	шістсот п'ятий	шістсот п'ята	шістсот п'яте	шістсот п'яті
700	семисотий	семисота	семисоте	семисоті
706	сімсот шостий	сімсот шоста	сімсот шосте	сімсот шості
800	восьмисотий	восьмисота	восьмисоте	восьмисоті
807	вісімсот сьомий	вісімсот сьома	вісімсот сьоме	вісімсот сьомі
900	дев'ятисотий	дев'ятисота	дев'ятисоте	дев'ятисоті
908	дев'ятсот восьмий	дев'ятсот восьма	дев'ятсот восьме	дев'ятсот восьмі
1000	тисячний	тисячна	тисячне	тисячні
1001	тисяча перший	тисяча перша	тисяча перше	тисяча перші
1010	тисяча десятий	тисяча десята	тисяча десяте	тисяча десяті
1021	тисяча двадцять перший	тисяча двадцять перша	тисяча двадцять перше	тисяча двадцять перші
1134	тисяча сто тридцять четвертий	тисяча сто тридцять четверта	тисяча сто тридцять четверте	тисяча сто тридцять четверті
1256	тисяча двісті п'ятдесят шостий	тисяча двісті п'ятдесят шоста	тисяча двісті п'ятдесят шосте	тисяча двісті п'ятдесят шості
1324	тисяча триста двадцять четвертий	тисяча триста двадцять четверта	тисяча триста двадцять четверте	тисяча триста двадцять четверті
2000	двохтисячний	двохтисячна	двохтисячне	двохтисячні
3000	трьохтисячний	трьохтисячна	трьохтисячне	трьохтисячні
4000	чотирьохтисячний	чотирьохтисячна	чотирьохтисячне	чотирьохтисячні
5000	п'ятитисячний	п'ятитисячна	п'ятитисячне	п'ятитисячні
6000	шеститисячний	шеститисячна	шеститисячне	шеститисячні
7000	семитисячний	семитисячна	семитисячне	семитисячні
8000	восьмитисячний	восьмитисячна	восьмитисячне	восьмитисячні
9000	дев'ятитисячний	дев'ятитисячна	дев'ятитисячне	дев'ятитисячні
10000	десятитисячний	десятитисячна	десятитисячне	десятитисячні
1000000	мільйонний	мільйонна	мільйонне	мільйонні

97 ВІДМІНЮВАННЯ ВЛАСНЕ КІЛЬКІСНИХ ЧИСЛІВНИКІВ

Таблиця 97

Відмінки	1			2
Називний	один	одне	одна	два, дві
Родовий	одного	одного	однієї	двох
Давальний	одному	одному	одній	двом
Знахідний	один / одного	одне	одну	два / двох
Орудний	одним	одним	однією	двома
Місцевий	(на) одному	(на) одному	(на) одній	(на) двох

Відмінки	3	4	5–30	50–80
Називний	три	чотири	сім	п'ятдесят
Родовий	трьох	чотирьох	семи / сімох	п'ятдесяти / п'ятдесятьох
Давальний	трьом	чотирма	семи / сімом	п'ятдесяти
Знахідний	три / трьох	чотири / чотирьох	сім / сімох	п'ятдесят / п'ятдесятьох
Орудний	трьома	чотирма	сьома / сімома	п'ятдесятьма
Місцевий	(на) трьох	(на) чотирьох	(на) семи / сімох	(на) п'ятдесяти

Відмінки	40, 90, 100	200–400	1000	1000000
Називний	сорок	триста	тисяча	мільйон
Родовий	сорока	трьохсот	тисячі	мільйона
Давальний	сорока	трьомстам	тисячі	мільйону
Знахідний	сорок	триста / трьохсот	тисячу	мільйон
Орудний	сорока	трьомастами	тисячею	мільйоном
Місцевий	(на) сорока	(на) трьохстах	(на) тисячі	(на) мільйоні

98 ВІДМІНЮВАННЯ СКЛАДЕНИХ КІЛЬКІСНИХ ЧИСЛІВНИКІВ

Таблиця 98

Відмінки	183
Називний	сто вісімдесят три
Родовий	ста вісімдесяти трьох
Давальний	ста вісімдесяти трьом
Знахідний	сто вісімдесят три
Орудний	ста вісімдесятьма трьома
Місцевий	(на) ста вісімдесяти трьох

99 ВІДМІНЮВАННЯ НЕОЗНАЧЕНО-КІЛЬКІСНИХ ЧИСЛІВНИКІВ (БАГАТО, НЕБАГАТО, КІЛЬКА, ДЕКІЛЬКА)

Таблиця 99

Відмінки	
Називний	багато
Родовий	багатьох
Давальний	багатьом
Знахідний	багато / багатьох
Орудний	багатьма
Місцевий	(у) багатьох

100 ВІДМІНЮВАННЯ ЗБІРНИХ ЧИСЛІВНИКІВ

Таблиця 100

Відмінки	обоє
Називний	обоє
Родовий	обох
Давальний	обом
Знахідний	обох / обоє
Орудний	обома
Місцевий	(на) обох

101 ВІДМІНЮВАННЯ ДРОБОВИХ ЧИСЛІВНИКІВ

Таблиця 101

Відмінки	1/6
Називний	одна шоста
Родовий	одної шостої
Давальний	одній шостій
Знахідний	одну шосту
Орудний	однією (одною) шостою
Місцевий	(на) одній шостій

102 ВІДМІНЮВАННЯ ПОРЯДКОВИХ ЧИСЛІВНИКІВ

Таблиця 102

Відмінки		
Називний	перший	сто тридцять другий
Родовий	першого	сто тридцять другого
Давальний	першому	сто тридцять другому
Знахідний	перший / першого	сто тридцять другий / сто тридцять другого
Орудний	першим	сто тридцять другим
Місцевий	на першому	на сто тридцять другому

Займенник – самостійна повнозначна частина мови (початкова форма – називний відмінок)							
Вказує на предмет, його ознаку чи кількість, але не називає їх							
Має розряди за значенням							
Особові	Зворотний	Присвійні	Питально-відносні	Заперечні	Неозначені	Означальні	Вказівні
I особа: я, ми; II особа: ти, ви; III особа: він, вона, воно, вони	<i>Себе</i>	<i>Мій, твій, свій, наш, ваш, його, її, їх, їхній</i>	<i>Хто, що, який, чий, котрий, скільки</i>	<i>Ніхто, ніщо, нічий, ніякий, нікотрий, ніскільки</i>	<i>Абихто, дещо, будь- хто, який- небудь, хтось, казна- що, хтозна- який</i>	<i>Весь, сам, самий, всякий, кожний, жодний, інший</i>	<i>Той, цей, такий, стільки</i>
Змінюється за відмінками							

104 РОЗРЯДИ ЗАЙМЕННИКІВ ЗА ЗНАЧЕННЯМ

Таблиця 104

Групи займенників	Значення	Приклади
1. Особові	Вказують на осіб, на інших істот, різноманітні явища предмети і поняття	1-ша особа: я, ми; 2-га особа: ти, ви; 3-тя особа: він, вона, воно, вони
2. Зворотний	Вказує на того, хто виконує дію	Себе
3. Присвійні	Вказують на належність якого предмета певній особі	Мій, твій, свій, наш, ваш, їхній, його, її, їх
4. Питальні	Містять питання про особу, предмет, ознаку, кількість	Хто? що? який? чий? котрий? скільки?
5. Відносні	Служать для зв'язку частин складного речення	Хто, що, який, чий, котрий, скільки
6. Заперечні	Утворюються від питальних, заперечують існування особи, предмета, ознаки, кількості	Ніхто, ніщо, ніякий, нічий, ніскільки
7. Неозначені	Вказують на існуючі, але невідомі неозначені особи чи предмети, їхні якості та ознаки	Хтось, щось, хто-небудь, щось, небцьдь, будь-який, абищо, казна-що, деякий, дехто, хтозна-який, хтозна-що
8. Означальні	Вказують на узагальнену ознаку предмета чи явища	Весь, усякий, кожний, самий, сам, інший, жодний
9. Вказівні	Вказують на виділення якогось одного предмета з-поміж інших	Той, цей, такий, стільки

105 ВІДМІНЮВАННЯ ОСОБОВИХ ЗАЙМЕННИКІВ

Таблиця 105

Відмінок	Особові займенники						
	я	ти	він	вона	ми	ви	вони
Називний	мене	тебе	його	її	нас	вас	їх
Родовий	мені	тобі	йому	їй	нам	вам	їм
Давальний	мене	тебе	його	її	нас	вас	їх
Знахідний	мене	тебе	його	її	нас	вас	їх
Орудний	мною	тобою	ним	нею	нами	вами	ними
Місцевий	на (при) мені	на (при) тобі	на (при) ньому	на (при) ній	на (при) нас	на (при) вас	та (при) них

106 ВІДМІНЮВАННЯ ЗВОРОТНИХ ЗАЙМЕННИКІВ

Таблиця 106

Відмінки	
Називний	себе
Родовий	себе
Давальний	собі
Знахідний	себе
Орудний	собою
Місцевий	на собі

107 ВІДМІНЮВАННЯ ПИТАЛЬНИХ ЗАЙМЕННИКІВ

Таблиця 107

Відмінок	Питальні займенники			
Називний	чий	чیه	чия	чиї
Родовий	чийого	чийого	чیهї	чиїх
Давальний	чийї	чийому	чийї	чиїм
Знахідний	Н.в. або Р.в.	чیه	чю	Н.в. або Р.в.
Орудний	чиїм	чиїм	чю	чиїми
Місцевий	в (на) чийому (чюму)		в (на) чийї	в (на) чиїх

108 ВЖИВАННЯ ПРИСВІЙНИХ ЗАЙМЕННИКІВ

Таблиця 108

Чоловічий рід (він)	Чий це друг? Чий це гуртожиток?	Це мій друг. Це їхній гуртожиток.
Жіночий рід (вона)	Чия це студентка? Чия це сумка?	Це наша студентка. Це її сумка.
Середній рід (воно)	Чие це місто (яблуко, місце, фото)?	Це твоє місто (яблуко, місце, фото). Це ваше місто (яблуко, місце, фото).
Множина	Чії це друзі? Чії це проекти?	Це його друзі. Це їхні проекти.

109 ТВОРЕННЯ ПРИСВІЙНИХ ЗАЙМЕННИКІВ

Таблиця 109

	Він Чий?	Вона Чия?	Воно Чие?	Вони Чий?
Я	<i>Мій</i> батько	<i>Моя</i> мати	<i>Моє</i> місто	<i>Мої</i> підручники
Ти	<i>Твій</i> автомобіль	<i>Твоя</i> сестра	<i>Твоє</i> село	<i>Твої</i> гроші
Він	<i>Його</i> комп'ютер	<i>Його</i> кімната	<i>Його</i> вікно	<i>Його</i> зошити
Вона	<i>Її</i> будинок	<i>Її</i> аудиторія	<i>Її</i> ім'я	<i>Її</i> таблиці
Ми	<i>Наш</i> стадіон	<i>Наша</i> карта	<i>Наше</i> море	<i>Наші</i> земляки
Ви	<i>Ваш</i> викладач	<i>Ваша</i> схема	<i>Ваше</i> радіо	<i>Ваші</i> друзі
Вони	<i>Їхній</i> гуртожиток	<i>Їхня</i> кафедра	<i>Їхнє</i> завдання	<i>Їхні</i> батьки

110 ВІДМІНЮВАННЯ ПРИСВІЙНИХ ЗАЙМЕННИКІВ

Таблиця 110

Відмінок	Присвійні займенники			
	мій	моє	моя	мої
Називний	мого	мого	моєї	моїх
Родовий	моєму	моєму	моїй	моїм
Даяльний	Н.в. або Р.в.	моє	мою	моїх
Орудний	моїм	моїм	моєю	моїми
Місцевий	в (на) моєму	в (на) моєму	в (на) моїй	в (на) моїх

111 ВІДМІНЮВАННЯ ВКАЗІВНИХ ЗАЙМЕННИКІВ

Таблиця 111

Відмінок	Вказівні займенники							
	той	те	та	ті	цей	це	ця	ці
Родовий	того	того	тієї (тої)	тих	цього	цього	цієї	цих
Давальний	тому	тому	тій	тим	цьому	цьому	цій	цим
Знахідний	Н.в. або Р.в.	те	ту	Н.в. або Р.в.	Н.в. або Р.в.	це	цю	Н.в. або Р.в.
Орудний	тим	тим	тією (тою)	тими	цим	цим	цією	цими
Місцевий	в (на) тому (тім)		в (на) тій	в (на) тих	в (на) цім		в (на) цій	в (на) цих

112 ВІДМІНЮВАННЯ ЗАПЕРЕЧНИХ ЗАЙМЕННИКІВ

Таблиця 112

Відмінок	Заперечні займенники			
	ніхто	ніщо	ніякий	ніскільки
Родовий	нікого	нічого	ніякого	ніскільких
Давальний	нікому	нічому	ніякому	ніскільким
Знахідний	нікого	ніщо	ніякий / ніякого	ніскільки / ніскільких
Орудний	ніким	нічим	ніяким	ніскількима
Місцевий	на нікому	на нічому	на ніякому	на ніскільких

113 ВІДМІНЮВАННЯ НЕОЗНАЧЕНИХ ЗАЙМЕННИКІВ

Таблиця 113

Відмінок	Неозначені займенники			
	абихто	дещо	будь-який	казна-скільки
Родовий	абикого	дечого	будь-якого	казна-скільких
Давальний	абикому	дечому	будь-якому	казна- скільким
Знахідний	абикого	дещо	будь-який / будь-якого	казна-скільки / казна-скільких
Орудний	абиким	дечим	будь-яким	казна- скількима
Місцевий	на абикому	на дечому	на будь- якому	на казна- скільких

114 ВІДМІНЮВАННЯ ОЗНАЧАЛЬНИХ ЗАЙМЕННИКІВ

Таблиця 114

Відмінок	Означальні займенники			
	весь	вся	все	всі
Називний	всього	всієї	всього	всіх
Родовий	всьому	всій	всьому	всім
Знахідний	весь / всього	всю	все	всі / всіх
Орудний	всім	всією	всім	всіма
Місцевий	на всьому	на всій	на всьому	на всіх

Увага!

Інші вказівні займенники (кожний, кожен, інший, самий) відмінюються як прикметники.

115 ПРАВОПИС ЗАЙМЕННИКІВ

Таблиця 115

Разом	Окремо	Через дефіс
Неозначені займенники, утворені від питально-відносних за допомогою префіксів (часток) <i>аби-, де-, -сь</i> , пишуться разом: <i>абищо, дехто, хтось</i>	Прийменники із займенниками пишуться окремо: <i>у мене, з ним, до вас</i>	Неозначені займенники, утворені від питально-відносних за допомогою префіксів і суфіксів (часток) <i>будь-, -небудь, хтозна-, казна-</i> , пишуться через дефіс: <i>будь-хто, що-небудь, казна-чий, хтозна-що</i>
Частка <i>ні (ані)</i> з заперечними займенниками пишеться разом: <i>ніхто, ніщо, ніякий, нічий, нікотрий, ніскільки</i>	При особовому займеннику <i>я</i> в орудному відмінку вживаються прийменники <i>зі (зо), піді (підо), наді (надо)</i> : <i>зі мною, піді мною, наді мною</i>	

Дієслово – самостійна повнозначна частина мови (початкова форма – інфінітив)		
Означає дію або стан		
Відповідає на питання		
Що робить предмет?		Що робить істота?
Ручка <i>лежить</i> . Шафа <i>стоїть</i> .		Студент <i>працює</i> . Сестра <i>відпочиває</i> .
Має форми		
Дієвідмінювані дієслова	Інфінітив	Безособові дієслова
<i>пишу, писала, будуть писати, писатимете</i>	<i>читати, відпочивати, запитувати, писати</i>	<i>дощить, сниться</i>
Має вид		
Недоконаний вид		Доконаний вид
<i>робити читати писати починати запитувати</i>		<i>зробити прочитати написати почати запитати</i>
Має способи		
Дійсний спосіб	Умовний спосіб	Наказовий спосіб (імператив)
<i>Я відповідаю. Ти відповідаєш. Він, вона відповідає. Ми відповідаємо. Ви відповідаєте. Вони відповідають.</i>	<i>Я, він відповідав би. Я, вона відповідала б. Ми, ви, вони відповідали б.</i>	<i>Відповідай! Відповідайте! Відповідаймо! Нехай відповідає! Нехай відповідають!</i>
Має час		
Минулий час	Теперішній час	Майбутній час
<i>Я, він знав. Вона знала. Ми, ви, вони знали.</i>	<i>Я знаю. Ти знаєш. Він, вона знає. Ми знаємо. Ви знаєте. Вони знають.</i>	<i>Я знатиму, буду знати. Ти знатимеш, будеш знати. Він, вона знатиме, буде знати. Ми знатимемо, будемо знати. Ви знатимете, будете знати. Вони знатимуть, будуть знати.</i>

117 ВИДИ ДІЄСЛОВА

Таблиця 117

Вид	Значення	Питання
Доконаний вид	означає завершену, обмежену в часі дію, її результат	Що зробити? Що зробив? Що зроблю?
Недоконаний вид	означає незавершену, необмежену в часі дію, її процес	Що робити? Що робив? Що роблю? Що буду робити?

118 СПОСОБИ ТВОРЕННЯ ВИДОВИХ ПАР ДІЄСЛІВ

Таблиця 118

Способи творення		Недоконаний вид	Доконаний вид
1. Префіксальний	про- на- з- по- під- при- ви-	читати писати робити снідати готувати їхати вчити	прочитати написати зробити поснідати підготувати приїхати вивчити
2. Суфіксальний		кричати виконувати лягати	крикнути виконати лягти
3. Зміна наголосу		скликати виміряти	скликати виміряти
4. Різні основи (інше слово)		брати говорити	взяти сказати

119 ВЖИВАННЯ ДОКОНАНОГО І НЕДОКОНАНОГО ВИДУ ДІЄСЛОВА

Таблиця 119

№	Недоконаний вид	Доконаний вид
1	Процес дії	Результат дії
	<p>1. – Що Матео робить? – Матео пише вправу.</p> <p>2. – Що Матео робив вчора? – Матео писав вправу вчора.</p> <p>3. – Що Матео робитиме завтра? – Матео писатиме вправу завтра.</p>	<p>1. – Що Матео зробив вчора? – Матео написав вправу вчора.</p> <p>2. – Що Матео зробить завтра? – Матео напише вправу завтра.</p>
2	Повторюваність дії	Одиничність дії
	<p>Антоніо завжди читає текст увечері.</p> <p><i>Слова-сигнали:</i> завжди, часто, звичайно, рідко, іноді, щодня (шовечора, щомісяця, щороку, щовівторка); щоранку (щонеділі); щохвилини (щотижня, щоп'ятниці)</p>	<p>Антоніо швидко прочитав текст.</p> <p><i>Слова-сигнали:</i> швидко, обов'язково, відразу, раптом, нарешті</p>
3	Одночасність дії	Послідовність дії
	Себастьян дивився новини й аналізував інформацію.	Себастьян подивився новини і проаналізував інформацію.
4	Тривалість дії	
	<p>1. Джонатан готував каву 10 хвилин.</p> <p>2. – Скільки часу Факар вчив слова? – Факар вчив слова довго.</p> <p><i>Слова-сигнали:</i> довго, недовго, 2 години, 15 хвилин, весь день (вечір, місяць, рік, ранок, тиждень), всю ніч</p>	
5	Імператив зі значенням заперечення	
	<p>– Не розмовляйте!</p> <p>– Не йдіть!</p>	

120 СПОСІБ ДІЄСЛОВА

Таблиця 120

Дійсний спосіб	Умовний спосіб	Наказовий спосіб (імператив)
Означає дію, яка вже відбувалася, відбувається чи буде відбуватися. Дієслова дійсного способу мають форми минулого, теперішнього і майбутнього часу, особи й числа, а для минулого часу – і форми роду	Означає дію, можливу за певних умов чи бажану. Твориться від дієслів минулого часу за допомогою частки <i>б</i> (якщо дієслово закінчується на голосний) і частки <i>би</i> (якщо дієслово закінчується на приголосний). Має форми роду і числа	Виражає спонування до дії у формі наказу, побажання, прохання чи поради
<i>знаю, знаємо, знаєш, знаєте, знає, знають, знатому, знав, знала, знали</i>	<i>ходив би, ходила б, ходило б, ходили б</i>	<i>Читай! Ходімо! Відпочивайте!</i>

121 ТВОРЕННЯ НАКАЗОВОГО СПОСОБУ ДІЄСЛІВ

Таблиця 121

Інфінітив	Імператив	
	Ти	
1 -ати	інфінітив -ти+й (+ся)	Перекладай! Одягайся!
2 -ити	інфінітив -ти (+ся) → ся сь	Говори! Дивись!
	Ви	
1 -ати	інфінітив -ти+й+те (+ся)	Перекладайте! Одягайтеся!
2 -ити	інфінітив -ити+іть (+ся)	Говоріть! Дивіться!

Запам'ятайте!

Писати – пиши! – пишть!

Їсти – їж! – їжте!

Множити – множ! – множте!

Малювати – малюй! – малюйте!

Стояти – стій! – стійте!

Вірити – вір! – вірте!

Іти – іди! – ідіть!

Купувати – купи! – купуйте!

Бігти – біжи! – біжіть!

Казати – кажи! – кажіть!

122 ЧАС ДІЄСЛОВА

Таблиця 122

Минулий час	Теперішній час	Майбутній час
Виражає дію, яка відбулася до моменту мовлення	Виражає дію, яка відбувається в момент мовлення	Виражає дію, яка буде відбуватись після того, як про неї повідомлять
Має форми доконаного і недоконаного виду	Має форму лише недоконаного виду	Має форми доконаного і недоконаного виду

123 ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС

Таблиця 123

	1 дієвідміна (-ати)		2 дієвідміна (-ити)	
	Інфінітив: писати, читати	Закінчення	Інфінітив: вчити, говорити	Закінчення
я	пишу, читаю	- у (-ю)	вчу, говорю	- у (-ю)
ти	пишеш, читаєш	- еш (-єш)	вчиш, говориш	- иш (-їш)
він	пише, читає	- е (-є)	вчить, говорить	- ить (-їть)
вона	пише, читає	- е (-є)	вчить, говорить	- ить (-їть)
воно	пише, читає	- е (-є)	вчить, говорить	- ить (-їть)
ми	пишемо, читаємо	- емо (-ємо)	вчимо, говоримо	- имо (-їмо)
ви	пишете, читаєте	- ете (-єте)	вчите, говорите	- ите (-їте)
вони	пишуть, читають	- уть (-ють)	вчать, говорять	- ать (-ять)

124 МИНУЛИЙ ЧАС

Таблиця 124

Особа	Правило	Приклади
я	інфінітив - ти + в (+ ся) / інфінітив - ти + ла (+ ся)	знав / знала
ти	інфінітив - ти + в (+ ся) / інфінітив - ти + ла (+ ся)	знав / знала
він	інфінітив - ти + в (+ ся)	знав
вона	інфінітив - ти + ла (+ ся)	знала
воно	інфінітив - ти + ло (+ ся)	знало
ми	інфінітив - ти + ли (+ ся)	знали
ви		
вони		

125 МАЙБУТНІЙ ЧАС

Таблиця 125

	Складна форма бути + інфінітив		Складена форма інфінітив + ...	
	буду + інф.	буду розуміти	інф. + му	розумітиму
ти	будеш + інф.	будеш розуміти	інф. + меш	розумітимеш
він	буде + інф.	буде розуміти	інф. + ме	розумітиме
вона	буде + інф.	буде розуміти	інф. + ме	розумітиме
воно	буде + інф.	буде розуміти	інф. + ме	розумітиме
ми	будемо + інф.	будемо розуміти	інф. + мемо	розумітимемо
ви	будете + інф.	будете розуміти	інф. + мете	розумітимете
вони	будуть + інф.	будуть розуміти	інф. + муть	розумітимуть

126 ЗАКІНЧЕННЯ ДІЄСЛІВ МИНУЛОГО, ТЕПЕРІШНЬОГО ТА МАЙБУТНЬОГО ЧАСІВ

Таблиця 126

Особа	Закінчення дієслів минулого часу	Закінчення дієслів теперішнього часу		Закінчення дієслів майбутнього часу	
		I дієвідміна -ати	II дієвідміна -ити		
я	- в (+ ся) / - ла (+ ся)	- у (-ю)	- у (-ю)	буду + інфінітив	інфініти в + му
ти	- в (+ ся) / - ла (+ ся)	- еш (-єш)	- иш (-їш)	будеш + інфінітив	інфініти в + меш
він	- в (+ ся)	- е (-є)	- ить (-їть)	буде + інфінітив	інфініти в + ме
вона	- ла (+ ся)	- е (-є)	- ить (-їть)	буде + інфінітив	інфініти в + ме
воно	- ло (+ ся)	- е (-є)	- ить (-їть)	буде + інфінітив	інфініти в + ме
ми	- ли (+ ся)	- емо (-ємо)	- имо (-їмо)	будемо + інфінітив	інфініти в + memo
ви	- ли (+ ся)	- ете (- єте)	- ите (-їте)	будете + інфінітив	інфініти в + мете
вони	- ли (+ ся)	- уть (-ють)	- ать (-ять)	будуть + інфінітив	інфініти в + муть

127 ВИДОВІ ФОРМИ ДІЄСЛІВ МИНУЛОГО ТА МАЙБУТНЬОГО ЧАСУ

Таблиця 127

Особа	Минулий час		Майбутній час		
	Недоконаний вид	Доконаний вид	Недоконаний вид		Доконаний вид
	читати	прочитати	читати		прочитати
я	читав / читала	прочитав / прочитала	читатиму	буду читати	прочитаю
ти	читав / читала	прочитав / прочитала	читатимеш	будеш читати	прочитасш
він	читав	прочитав	читатиме	буде читати	прочитає
вона	читала	прочитала	читатиме	буде читати	прочитає
воно	читало	прочитало	читатиме	буде читати	прочитає
ми	читали	прочитали	читатимемо	будемо читати	прочитаємо
ви	читали	прочитали	читатимете	будете читати	прочитаєте
вони	читали	прочитали	читатимуть	будуть читати	прочитають

Запам'ятайте!

1. Чергування приголосних основи:

с, х / ш; з, г / ж; т, к / ч

	писати с/ш	прохати х/ш	казати з/ж	лягти г/ж	летіти т/ч	пекти к/ч
Я	пишу	прошу	кажу	ляжу	лечу	печу
ти	пишеш	просиш	кажеш	ляжеш	летиш	печеш
він	пише	просить	каже	ляже	летить	пече
вона	пише	просить	каже	ляже	летить	пече
воно	пише	просить	каже	ляже	летить	пече
ми	пишемо	просимо	кажемо	ляжемо	летимо	печемо
ви	пишете	просите	кажете	ляжете	летите	печете
вони	пишуть	просять	кажуть	ляжуть	летять	печуть

2. Чергування приголосних основи:

д / дж, ск / щ, г / гн, б / бл, п / пл, в / вл, м / мл, ф / фл

	ходити д/дж	полоскати ск/щ	тягти г/гн	ловити в/вл	спати п/пл	любити б/бл
Я	ходжу	полощу	тягну	ловлю	сплю	люблю
ти	ходиш	полощеш	тягнеш	ловиш	спиш	любиш
він	ходить	полоще	тягне	ловить	спить	любить
вона	ходить	полоще	тягне	ловить	спить	любить
воно	ходить	полоще	тягне	ловить	спить	любить
ми	ходимо	полощемо	тягнемо	ловимо	спимо	любимо
ви	ходите	полощите	тягнете	ловите	спите	любите
вони	ходят	полощут	тягнут	ловлят	сплят	люблят

3. Чергування у суфіксах:

-ува- / -у-, -юва- / -ю-

	фотографувати	малювати
Я	фотографую	малюю
ти	фотографуєш	малюєш
він	фотографує	малює
вона	фотографує	малює
воно	фотографує	малює
ми	фотографуємо	малюємо
ви	фотографуєте	малюєте
вони	фотографують	малюють

4. Відмінювання дієслів:

дати, їсти, пити

	дати	їсти	пити
Я	дам	їм	п'ю
ти	даси	їси	п'єш
він	дасть	їсть	п'є
вона	дасть	їсть	п'є
воно	дасть	їсть	п'є
ми	дамо	їмо	п'ємо
ви	дасте	їсте	п'єте
вони	дадуть	їдять	п'ють

128 ДІЄСЛОВА З ОЗНАКОЮ РУХУ

Таблиця 128

Односпрямований рух →	Різнострамований рух → ←		
Теперішній час			
<i>Один раз, зараз</i>	<i>Багато разів, завжди</i>	<i>У різних напрямках</i>	<i>Вміє, любить, подобається</i>
Він іде в університет.	Він ходить в університет.	Він ходить вулицями міста.	Він любить ходити пішки.
Зараз ми біжимо до зупинки.	Ми щодня бігаємо до зупинки.	Ми бігаємо по стадіону.	Нам подобається швидко бігати.
Минулий час			
<i>Рух + інша дія</i>	= <i>був (була, були), але зараз вже в іншому місці</i>		
Ми йшли та розмовляли.	Він ходив до бібліотеки вчора. Влітку вони літали в Париж.		

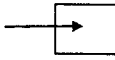
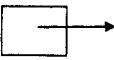

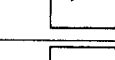
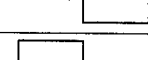

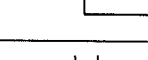

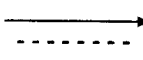
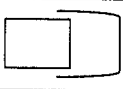
129 БЕЗПРЕФІКСНІ ДІЄСЛОВА З ОЗНАКОЮ РУХУ

Таблиця 129

Односпрямований рух →	Різнострамований рух → ←
іти / йти	ходити
їхати	їздити
бігти	бігати
плисти	плавати
летіти	літати
повзти	повзати
нести	носити
вести	водити
везти	возити

**130 ПРОСТОРОВІ ЗНАЧЕННЯ ПРЕФІКСАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ
З ОЗНАКОЮ РУХУ**

Таблиця 130

	Ввійти (увійти) – факт	Куди? До кого?	<i>У кімнату, до кімнати, до ректора</i>
	Вийти (факт)	Звідки? Від кого?	<i>З кімнати, від директора</i>
	Прийти (надовго)	Куди? До кого?	<i>До батьків, у бібліотеку</i>
	Піти (надовго)	Звідки? Від кого?	<i>З їдальні, від сестри</i>
	Зайти (ненадовго)	Куди? До кого?	<i>У магазин, до брата</i>
	Підійти	До кого? До чого?	<i>До лікаря, до дошки</i>
	Відійти	Від кого? Від чого?	<i>Від професора, від зупинки</i>
	Дійти (як швидко, яким чином)	До чого?	<i>До університету, до зупинки</i>
	Перейти	Що? Через що?	<i>(через) вулицю, (через) дорогу</i>
	Пройти	Що? Чим?	<i>Парк, вулицею</i>
	Пройти	Повз кого? Повз що?	<i>Повз мене, повз парк, повз театр</i>
	Пройти (скільки кілометрів)		<i>Десять кілометрів</i>
	Обійти	Що? Кого? Довкола чого?	<i>Обійти будинок, обійти довкола озера</i>

131 УТВОРЕННЯ ВИДОВИХ ФОРМ ВІД ДІЄСЛІВ РУХУ

Таблиця 131

Недоконаний вид	Доконаний вид
<i>Префікс + різноспрямований рух</i>	<i>Префікс + односпрямований рух</i>
-	Піти
Входити	Ввійти / увійти
Виходити	Вийти
Приходити	Прийти
Заходити	Зайти
Підходити	Підійти
Відходити	Відійти
Переходити	Перейти
Обходити	Обійти
Доходити	Дійти
Проходити	Пройти

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гуйванюк Н. В. Українська мова. Схеми, таблиці, тести : навч. посіб. / Н. В. Гуйванюк, О. В. Гуйванюк, О. В. Кардашук, О. В. Кульбабська. – Львів : Світ, 2005. – 304 с.
2. Кващук А. Г. Матеріали з цікавої морфології української мови у запитаннях та відповідях / А. Г. Кващук, Т. Ф. Гонтар. – Вінниця : ВДПУ, 2001. – 44 с.
3. Козачук Г. О. Українська мова для абітурієнтів : навч. посіб. / Козачук Г. О. – [7-ме вид., стер.]. – К. : Вища школа, 2006. – 287 с.
4. Кононенко П. П. Українська мова : навч. посіб. / Кононенко П. П., Кадомцева Л. О., Мацько Л. І. – К. : Либідь, 1990. – 224 с.
5. Мілянєвський Е. С. Шкільний довідник з української мови / Мілянєвський Е. С. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. – 208 с.
6. Олійник О. Граматика української мови : навч. посіб. / Олійник О., Шинкарук В., Гребницький Г. – К. : Кондор, 2008. – 544 с.
7. Сучасна українська літературна мова : підручник / Ред. М. Я. Плющ. – [6-те вид., стер.]. – К. : Вища школа, 2006. – 430 с.
8. Сучасна українська літературна мова : підручник / За ред. А. П. Грищенко. – К. : Вища школа, 2002. – 439 с.
9. Сучасна українська мова. Синтаксис : підручник / За ред. О. Д. Пономаріва. – К. : Либідь, 1994. – 256 с.
10. Сучасна українська мова : підручник / Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко Л. Ю. та ін. ; за ред. О. Д. Пономаріва. – К. : Либідь, 2001. – 400 с.
11. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Ін-т української мови. – К.: Наукова думка, 2012. – 288 с.
12. Універсальний довідник школяра. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 152 с.
13. Шкуратяна Н. Г. Сучасна українська літературна мова : навч. посіб. / Н. Г. Шкуратяна, С. В. Шевчук. – К. : Літера, 2000. – 688 с.
14. Чукіна В. Ф. Граматика української мови в таблицях і схемах / Чукіна В. Ф. – К. : Видавництво «Логос-М», 2012. – 140 с.
15. Ющук І. П. Українська мова : посібник / Ющук І. П. – К. : Либідь, 2004. – 640 с.

Навчальне видання

**Абрамчук Оксана Володимирівна
Горчинська Людмила Володимирівна
Франчук Наталія Леонідівна
Поздрань Юлія В'ячеславівна**

**ГРАМАТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
(у схемах та таблицях) для іноземних студентів
Фонетика, лексика, морфологія**

Навчальний посібник

Редактор О. Ткачук

Оригінал-макет підготовлено Ю. В. Поздрань

Підписано до друку 30.06.2017 р.
Формат 29,7×42¼. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 5,89.
Наклад 50 (1-й запуск 1–20) пр. Зам № 2017-250.

Видавець та виготовлювач
Вінницький національний технічний університет,
інформаційний редакційно-видавничий центр.
ВНТУ, ГНК, к. 114.
Хмельницьке шосе, 95, м. Вінниця, 21021.
Тел. (0432) 59-85-32.
press.vntu.edu.ua; email: kivc.vntu@gmail.com.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.